

Tijdschrift voor geschiedenis van stad en provincie Utrecht • 84^e jaargang • februari 2011 • losse verkoop €2,50

Oud Utrecht 1

hart voor historie en cultureel erfgoed in de provincie Utrecht

UtrECHt Dada

Fietsen begon op de Maliebaan

Utrecht en de Rode Jeugd

voor utrechtboeken
stad en provincie

selexyz broese

hoofdvestiging: stadhuisbrug 5
3511 kp utrecht t 030 2335200
e info.broese@selexyz.nl
www.selexyz.nl

LEVEN IN UTRECHT 1850-1914

P.D. 'T HART, *Leven in Utrecht 1850-1914*. Groei naar een moderne stad.
348 blz., gebonden, geïllustreerd, ISBN 90-6550-888-0, €29,-.

Utrecht was in de negentiende eeuw bepaald geen gezapige en deftige rentenierstad, zoals vaak is beweerd. Er werd hard gewerkt aan de verbetering van de armenzorg, de volksgezondheid, de volkshuisvesting, de werkgelegenheid en de arbeidsomstandigheden. Het leven van de gewone Utrechters, die in dit boek centraal staan, werd een stuk aangenamer.

Een uitgave van Verloren. Zie www.verloren.nl.

Bouw Belegging Restauratie Recreatie Bemiddeling

LAAN VAN VOLLENHOVE 2925 3706 AK ZEIST
POSTBUS 143 3700 AC ZEIST
TELEFOON 030 - 695 66 44

De kracht in vellen offset

Roto Smeets

Een bedrijf dat vecht voor de successen van zijn opdrachtgevers. Roto Smeets GrafiServices is gespecialiseerd in vellen offset en bedient zijn nationale en internationale opdrachtgevers vanuit twee locaties. Van advies tot persoonlijke begeleiding van pre-media, nabewerking, pre-distributie tot distributie.
Strong, sharp, safe & fast.

GrafiServices

Utrecht
T 030 - 282 28 22

Eindhoven
T 040 - 250 50 00

www.rsgrafiservices.nl
rsgrafiservices@rotosmeets.com

Roto Smeets GrafiServices is onderdeel van Roto Smeets Group.

VAN ZOELEN
AANNEMERSBEDRIJF

Uw aannemer:

- flexibele organisatie
- uitstekende prijs/kwaliteit verhouding
- tevreden klanten bepalen ons succes
- wij doen wat we zeggen
- grote betrokkenheid bij klant en project
- wij maken bouwen voor de opdrachtgever tot een feest

Meer weten? Bezoek onze website www.vanzoelen.nl

aannemersbedrijf van Zoelen bv
Nevadadreef 58, Utrecht
tel 030 - 263 11 11

Inhoud

4

Mark van Gend
UtrEcht Dada

10

Huib Leeuwenberg
De baronie van IJsselstein, een 18e-eeuws Liechtenstein?
Boekbespreking

12

Hans Buiter
Toen de fiets jong en wild was
De Maliebaan als bakermat van een jongensclub

17

Signalement

18

Maarten van Riel
Een niet te winnen strijd
Luciën van Hoesel en de Rode Jeugd in Utrecht

24

Maurice van Lieshout
Het universum van een duizendpoot
Museum & Kunstzaal Dirkje Kuik
Bijzondere Utrechtse collecties 1

26

Agenda en berichten

Gebouw K&W op stellen

Tijdens hun 'Dada-veldtocht' door Nederland deden kunstenaars Nelly en Theo van Doesburg en Kurt Schwitters ook Utrecht aan. De avond, op 29 januari 1923, in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen ging de boeken in als misschien wel de meest dadaïstische happening ooit. Reconstructie van een rumoerige avond in een slaperige provinciestad: 'het gehele publiek deed dada.'

Fietsen als avontuur

Stoere mannen en stoere jongens waren het: de eersten die in ons land het stalen ros bestegen. Vooral de rond 1880 geïntroduceerde 'hoge bi' - enorm voor-, klein achterwiel - waarmee snelheden tot 25 kilometer gehaald konden worden, gold als het vervoermiddel voor waaghalzen. Die waren het ook die in 1883 de voorloper van de ANWB oprichtten, natuurlijk aan de Maliebaan, Utrechts en later nationaal centrum voor vélodipèdisten.

Radicaal en amateuristisch

Hij had revolutionaire, maoïstische idealen. Hij schuwde grote woorden noch geweld. Hij vluchtte van Eindhoven naar Utrecht. Hij wilde ook in de Domstad de aanwezige anarchisten en activisten recruteren voor de Rode Jeugd. Hij werd in verband gebracht met bomaanslagen en de Rote Armee Fraktion. Hij werd veroordeeld tot twee jaar cel. We schrijven de jaren zeventig: Luciën van Hoesel en de Utrechtse Rode Jeugd.

□ FOTO OMSLAG: GEZICHT OP DE MARIAPLAATS VANUIT DE SPRINGWEG, BEGIN 20E EEUW. LINKS IS HET GEBOUW VOOR KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN TE ZIEN, WAAR IN 1923 DE BERUCHTE DADA-AVOND PLAATSVOND. REPRODUCTIE VAN STEREOSCOOPPLAATJE UIT BEZIT H.C. VAN OORT, ARNHEM | HET UTRECHTS ARCHIEF, COLLECTIE BEELDMATERIAAL.

UtrECHt DadA

In 1923 kreeg de tussen gotiek en neoclassicisme ingedommelde burgerij van Utrecht hoog avant-gardistisch bezoek: Dada! Het zou de meest legendarische slag van de hele Nederlandse Dada-veldtocht worden. De avond liep volledig uit de hand, het publiek misdroeg zich, er was schandaal, de hoofdrolspelers publiceerden achteraf tegenstrijdige verhalen, en ook nu nog, bijna 90 jaar later, zorgt een reconstructie van de gebeurtenissen voor verwarring: Utrecht Dada!

Dada was in 1916, tijdens de Eerste Wereldoorlog, ontstaan binnen de internationale gemeenschap van naar Zwitserland gevluchte kunstenaars. Overtuigd dat de wereld nu echt helemaal gek was geworden, besloten zij met hun kunst de mensen een spiegel voor te houden van de absurditeit van de heersende sociale, politieke, morele en artistieke conventies. Theo van Doesburg, de uit Utrecht afkomstige voorman van De Stijl, zag in Dada de destructieve kracht die nodig was om de maatschappelijke ruimte te creëren voor het moderne tijdsbewustzijn van de nieuwe, constructivistische kunst. In 1922, ter ere van een internationaal congres van moderne kunstenaars rondom het Bauhaus, organiseerde hij samen met enkele Duitse dadaïsten voorstellingen in Weimar (zijn toenmalige woonplaats), Hannover en Berlijn, en vatte daarbij het plan op om ook Nederland eindelijk echt kennis te laten maken met Dada. De tournee die hij samen met zijn part-

ner Nelly en de Duitse omnikunstenaar Kurt Schwitters begin 1923 door Nederland maakte was publicitair een groot succes (er werd vrijwel overal schande van gesproken) en wordt vaak beschouwd als het laatste belangrijke wapenfeit van de internationale Dada. Vooral de avond in Utrecht zou furore maken.

Voor de pauze

Dankzij de sensationele krantenartikelen over eerdere Dada-soirees in andere steden was de grote zaal van het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen aan de Mariaplaats van tevoren al vrijwel uitverkocht. Ook burgemeester Fockema Andreae had blijkbaar de kranten gelezen; die maandagavond 29 januari 1923 moesten de bezoekers bij binnenkomst al langs vier agenten en in de zaal zaten nog eens zes politiefunctionarissen plus de commissaris zelf. Daarnaast bestond het publiek voor een groot deel uit studenten, een

Nelly van Doesburg tien dagen eerder tijdens de Dada-soirée in Amsterdam. Afkomstig uit *Het Leven* (27 januari 1923).

□ UIT: VAN DEN BERG, HOLLAND'S BANKROET DOOR DADA

flinke delegatie lokale journalisten en verschillende Utrechtse avant-gardistische kunstenaars.¹

Er verscheen er een keurig geklede heer op het podium, Schwitters, die het zenuwachtige en onrustige publiek kort doch streng toesprak dat men zich diende te gedragen en zo niet, dat er dan afkoelingspauzes van enkele minuten ingelast zouden wor-

den. Dit had uiteraard (en niet geheel onbedoeld) een averechts effect en zorgde er alleen voor dat het algemene rumoer groter werd.

Achterin de zaal begon er ineens een man hardop te spreken, waardoor het in één klap stil was. De man, Theo van Doesburg, las een essay voor over de aard en betekenis van Dada en wandelde al lezend naar het podium, waar hij vervolgens aan een tafel ging zitten. Hij was gekleed in een strak zwart pak, zwart overhemd, witte das en witte sokken, hij had zijn gezicht extra bleek gepoederd en droeg een monocle. In zijn lezing 'betoogde hij o.m., dat beschaving is een graad van geraffineerdheid waarin onze instincten tot uiting komen. Dada noemde hij een spiegel waarin men de wereld ziet. Men constateert dan tegelijk orde en wanorde, ja en neen; ik en niet-ik. Overal staan thans Dadaïsten op. Als voorbeeld noemde de inleider het feit dat aan den eenen kant duizenden trekken naar de anti-militaristische congressen, terwijl anderzijds duizenden met groote blijmoedigheid naar het front trekken. Dada is de onmogelijkheid een draaiorgel van een altaar te onderscheiden.'²

Onder de toeschouwers, voor wie de nogal serieuze cultuurtheoretische tekst grotendeels onbegrijpelijk was en die met ingehouden adem wachtten tot de aangekondigde malle frasen begonnen, was de spanning inmiddels te snijden. Ineens stond er midden in het publiek een man op die dierengeluiden begon te maken (Schwitters). Verschillende toeschouwers deden enthousiast mee, met name de aanwezige studenten, terwijl Van Doesburg onverstoord doorlas en ter afsluiting nog enkele dadaïstische aforismen de zaal in slingerde: 'De dadaïst haat de domheid maar mint de onzin'; 'De kunst houdt op waar men haar begint te begrijpen'; 'Geestelijke ondervoeding is de kwaal der vetten.'

Toen de lezing voorbij was, verscheen Schwitters weer op het podium en droeg enkele van zijn dadaïstische gedichten voor, waaronder het onvermijdelijke succesnummer *Anna Blume*: '[...] Du trägst den Hut auf deinen Füßen und wanderst auf die Hände [...] Blau is die Farbe deines Gel-

De grote zaal van het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen in de jaren 40, hier waarschijnlijk ingericht voor een diner. Let vooral ook op het lage (en gemakkelijk te betreden) podium. Een orkestbak, waar Schwitters het over had, heeft de zaal nooit gehad.

□ COLLECTIE BEELDMATERIAAL HET UTRECHTS ARCHIEF

ben Haares. [...] ich liebe dir! - Du deiner dich dir, ich dir, du mir. - Wir? [...] du bist von hinten wie von vorne: a-n-n-a.' Hilariteit alom. Dit was onderdeel van een hele reeks gedichten waarin herhalingen tot in het absurde een grote rol speelden, waardoor de zenuwen van het publiek tot het uiterste werden gespannen. Sommige gedich-

ten werden door Schwitters gezongen, daarbij blijk gevend van een onverschrokken toondoofheid. Het publiek maakte steeds harder dieren-geluiden, er werd gelachen en gejoeld en ook in reactie op de gedichten werd er van alles geroepen.

Om de gemoederen enigszins tot bedaren te brengen speelde Nelly

Int. Conc en Th. Bur. DE HAAN en Co., Papestr 5A, 's Hage.

Gebouw voor K. en W.
Maandag 29 Jan. 8 uur.

Groote Dada-Avond

door KURT SCHWITTERS, THEO VAN DOESBURG en MEVR. VAN DOESBURG.

Fantastisch Succes!

ENTREE: Zaal I f 2.00. Zaal II f 1.50, plus belasting.
Plaatsbespreking dagelijks aan Gebouw v. K. en W., 11-3 uur.

Aankondiging Dada-avond in Utrechtsch Nieuwsblad 25 januari 1923.

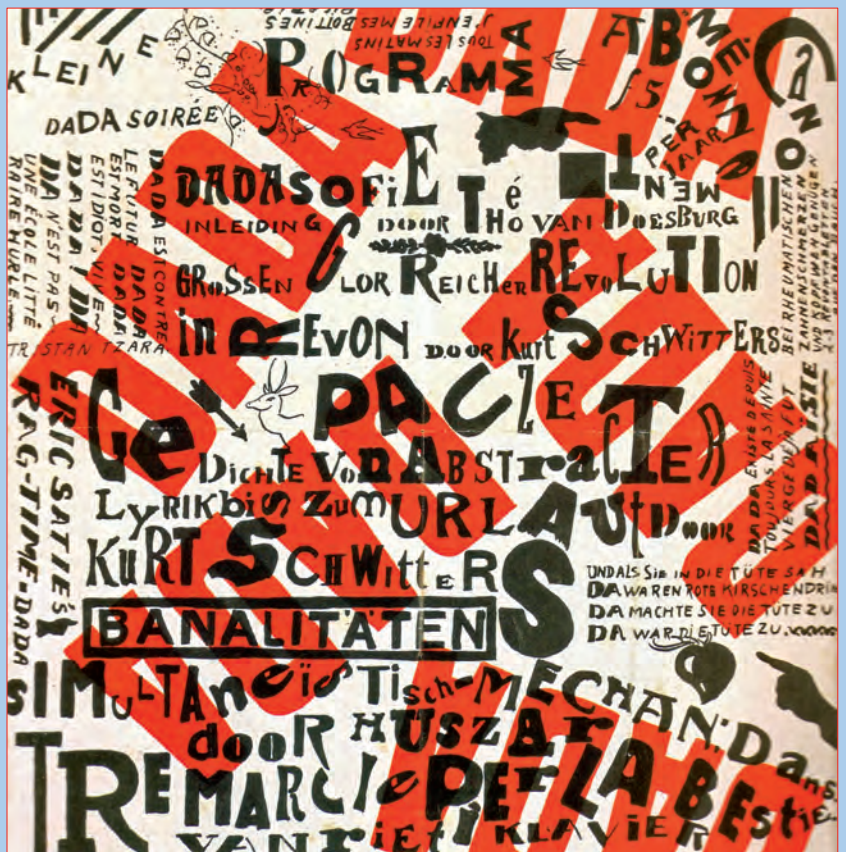
□ FOTO HET UTRECHTS ARCHIEF | COLLECTIE KRANTEN

van Doesburg, die een begaafd pianiste was, de *Treurmars voor een vogeltje* van de avant-gardistische componist Vittorio Rieti. Vervolgens ging Schwitters weer verder, nu met een enigszins nihilistische en nogal absurdistische 'analyse van onze tijd', inhoudelijk moeilijk te volgen en bovendien met mitrailleur-snelheid op het publiek afgevuurd. Dit antwoordde met lachsalvo's en ander kabaal. Schwitters droeg nog een paar dadaïstische liefdesgedichtjes voor, zichzelf daarbij begeleidend met een soort ratel waarmee hij metalige muziekdeuntjes speelde, pling ploing plang ploing. En toen gebeurde er op het Utrechtse podium iets dat zo dadaïstisch was dat zelfs de dadaïsten er versteld van stonden.

Dadaïstisch Intermezzo

Vanuit de zaal

Vanaf dit punt beginnen de verslagen verschillende richtingen uit te gaan en spreken ze elkaar op enkele fundamentele punten ook tegen. Er zijn drie versies, te beginnen met het artikel dat de Utrechtse journalist Cor Schilp in 1956 (dus 33 jaar na dato) in het literaire tijdschrift *Maatstaf* publiceerde. Hierin beschrijft hij hoe enkele journalisten het plan beraamden en uitvoerden om de dadaïsten op een dadaïstische ontvangst te trakteren. Stuwende kracht achter deze publieksactie was de lokale journalist

Het door Theo van Doesburg ontworpen uitvouwbare 'programmaboekje' van de Dada-voorstellingen, eind 1922, 30 x 30 cm.

□ COLLECTIE CENTRAAL MUSEUM, UTRECHT

Cor Vos³: ‘Op zijn kamer aan de aloude Vismarkt werden de plannen uitgebreed. Een ouderwetse staande houten kapstok zou worden “aangekleed” en als hulde aan de Dadaïsten worden aangeboden. [...] Er werd iets van een

dadaïstische tekst samengesteld en deze zou door een stedelijke "humorist" worden voorgelezen. [...] Toen het programma in de tweede helft een eindje was gevorderd, gebeurde hèt. Tot ieders verrassing ging plotseling de linkerdeur van het podium open en daar verscheen een kleine man in smoking, die een grote "standaard" naast zich neerzette, bekroond door een hardgroene affiche, met een varken erop, omgeven door festoenen van koolranken, stukken worst en anderszins. Theo van Doesburg, die juist met een uiteenzetting bezig was, liep op de man af, om hem te zeggen, dat hij zich moest vergissen, toen de indringer een groot papier uit zijn binnenzak haalde en een lange speech hield, doorspekt met citaten en dwaasheden. Van Doesburg begreep het niet en Kurt Schwitters, die de Hollandse taal niet machtig was, nog minder. De eerste wond zich eerst vreselijk op, maar toen dat niet hielp, zette hij zich verontwaardigd, maar berustend op de rand van het podium, om de ongewenste golf van welspre-

De zaal van K&W gezien vanaf het podium, met achterin het balkon, in de jaren 50.

□ COLLECTIE BEELDMATERIAAL HET UTRECHTS ARCHIEF

kendheid over zich heen te laten gaan. Weliswaar was er “politiemacht” in de zaal, onder aanvoering in hoogsteigen persoon van een deftig commissaris, maar eer deze kon ingrijpen, was de speech afgelopen en de man met achterlating van de dadaïstische lauweren verdwenen. Van Doesburg reageerde zonder de minste humor. De anonieme ineenzetters van deze “huldiging” hadden anders verwacht. Hij leek uit het veld geslagen en ontmoedigd. Hij deelde mee, of hij liet het doen, dat het programma niet meer zou worden voortgezet. Een verwarring ontstond en het publiek maakte aanstalten om de zaal te verlaten. Tenslotte te redden wat er te redden viel, sprong één der initiatiefnemers op

over de Utrechtse kunstwereld in de 20e eeuw schrijft Jan Juffermans dat Schilp zelf één van de samenzweerders was en dat het bovendien Schilp was die op het podium klom om de gemoederen tot bedaren te brengen.⁵ De versie van Schilp, die door vrijwel alle latere auteurs is overgenomen, en met name de rol die daarin wordt geschetst van Theo van Doesburg, als een flauwe kerel die de voorstelling wilde afbreken (waarna de organisatoren van de publieksactie de avond redden) wordt niet door contemporaine journalistieke bronnen ondersteund. De tweede versie die we hebben van de gebeurtenissen, van Kurt Schwitters, geeft zelfs een compleet tegengesteld beeld.

V.l.n.r.: Helma Schwitters, Nelly van Doesburg, Kurt Schwitters en Theo van Doesburg in Den Haag in 1923, met in de vaas een exemplaar van het tijdschrift Dada en op de achtergrond (de drukplaat van?) het affiche voor de Dada-soiree in de residentie.

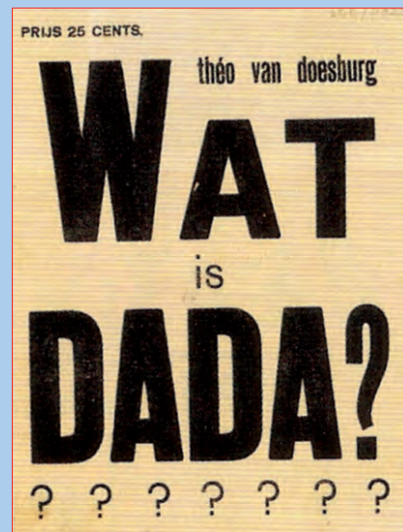
□ ARCHIEF THEO VAN DOESBURG | INSTITUUT COLLECTIE NEDERLAND, DEN HAAG

het podium om het publiek te verzekeren, dat het allerm minst de bedoeling was geweest om de avond te verstoren, maar alleen om tegenover de dadaïstische “uitvoering” een poging van huldiging te plaatsen in typische Dada-vorm.⁴

In het artikel vermeldt Schilp nergens dat hij bij de voorbereidingen of de voorstelling zelf aanwezig was, maar ook niet van hoe hij dan aan zijn toch gedetailleerde gegevens is gekomen. In zijn (veel op gesprekken met direct betrokkenen gebaseerde) boek

Dadaïstisch Intermezzo Vanaf het podium

In januari 1932 (dus negen jaar na dato en aanzienlijk korter op de gebeurtenissen dan Schilp) publiceerde Schwitters een artikel in het aan de toen net overleden Van Doesburg gewijde laatste nummer van het tijdschrift *De Stijl*, waarin hij hun vriendschap en samenwerking heracht. Als glorieus hoogtepunt hiervan beschouwde hij de Nederlandse Dada-veldtocht: ‘De mooiste belevenis voor mij was toen in Utrecht plot-

Omslag van het kunsttheoretische essay waarmee Van Doesburg standaard de voorstellingen opende; deze kon in de pauze in de foyer worden gekocht.

□ COLLECTIE CENTRAAL MUSEUM, UTRECHT

seling, toen ik net bezig was met het voordragen [...], terwijl Does zich in de artiestenkleedkamer bevond, meerdere onbekende en vermomde mannen op het podium verschenen, om mij een eigenaardig bloemstuk aan te bieden, en vervolgens de voordracht verder over te nemen. Het bloemstuk was ongeveer drie meter hoog en gemonteerd op een lang houten geraamte. Het bestond uit half vergane bloemen en botten en had als top een helaas ontpotte calla. Daarnaast werd er een zeer grote verrotte lauwerkrans van het Utrechtse kerkhof der burgerlijkheid aan mijn voeten gelegd en een verbleekt lint uitgespreid, en één van de heren ging aan mijn tafel zitten en las uit een grote meegebrachte bijbel iets voor. Omdat ik hem als Duitser niet goed verstond, vond ik het mijn plicht Doesburg op de hoogte te stellen, zodat hij met deze heer enkele vriendelijke woorden zou kunnen wisselen. Maar het verliep anders. Toen Doesburg kwam, zag en overwon hij. Dat wil zeggen, toen hij de man zag, aarzelde hij niet lang en, zonder zich eerst voor te stellen en zonder enig ceremonieel, kieperde hij hem met zijn bijbel en reusachtige bloemstuk in de orkestbak. Het resultaat was ongeëvenaard. Weliswaar was de ene man nu

(Uit de serie: SOLDATEN 1916)

RUITER

Stap

Paard

STAP

PAARD

Stap

Paard.

STAPPE PAARD

STAPPE PAARD

STAPPE PAARD

STAPPE PAARD STAPPE PAARD

STAPPE PAARD STAPPE PAARD

STAPPE PAARD STAPPE PAARD

STAPPE PAARD STAPPE PAARD STAPPE PAARD

STIP PAARD

STIP PAARD

STIP

WOLK

Een van de gedichten van I.K. Bonset die Theo van Doesburg in Utrecht voorlas.

□ UIT: DE STIJL, JAARGANG 4 NR.1, JANUARI 1921

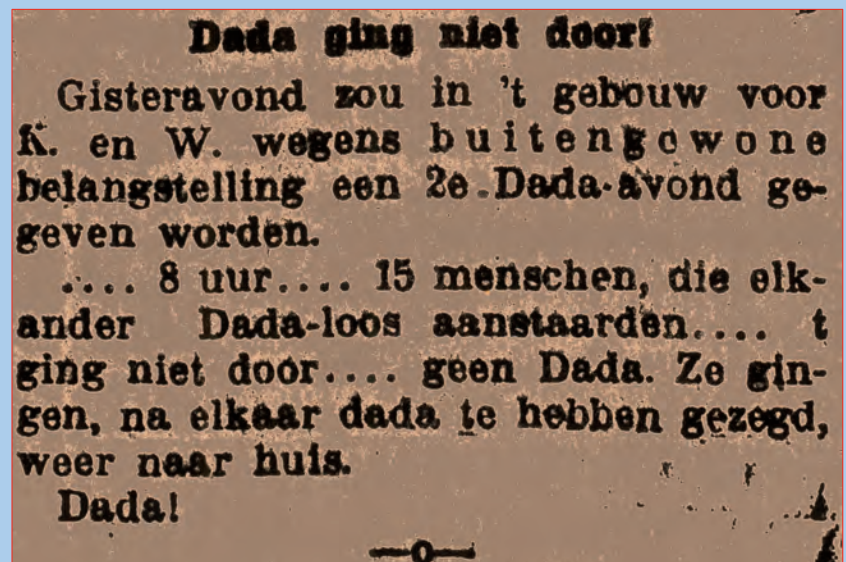
verdwenen, maar als één man stond het publiek nu op. De politie hilde, en het publiek vocht om maar een stukje van het bloemstuk te bemachtigen; overal werden bloederige botten rondgezwaaid, waarmee men zichzelf en ons gelukwenste. Het was een ongeëvenaarde dadaïstische triomf.⁶ In een persoonlijke brief vanuit Engeland aan Raoul Hausmann, één van de originele dadaïsten, kwam hij er zelfs in 1947 nog eens op terug: 'In Utrecht kwamen ze het podium op, boden mij een stel uitgedroogde bloemen en bloederige botten aan en begonnen in onze plaats voor te lezen, maar Doesburg gooide ze in de verlaging, waar het orkest normaal zit, en het gehele publiek deed dada. Het was alsof de dadaïstische geest kwam over honderden mensen die ineens beseften dat ze menselijk waren. Nelly stak een sigaret op en riep tegen het publiek, dat aangezien het publiek behoorlijk dada was geworden, wij nu het publiek zouden zijn. We gingen zitten en beken onze bloemen en mooie botten.'⁷

Ook de rol die Theo van Doesburg in deze versie toebedeeld krijgt, wordt niet door journalistieke bronnen ondersteund, hoewel een dergelijke radicale actie toch zeker wel het vermelden waard zou zijn geweest. De waarheid ligt ongetwijfeld ergens in het midden. Uit krantenartikelen die de dag na de Dada-soiree werden gepubliceerd komt in ieder geval een wat minder spectaculair, maar nauwelijks minder chaotisch beeld naar voren.

Dadaïstisch Intermezzo In het midden

Een journalist van *Het Vaderland* gaf een vrij kort en zakelijk verslag van de avond, waarin over Theo van Doesburg niets werd gemeld, maar wel de rol van Nelly zo als Schwitters die voorstelt wordt bevestigd.⁸ In het *Utrechtsch Nieuwsblad* verscheen een veel langer en uitvoeriger artikel⁹ waarmee, in combinatie met alle bovenstaande gegevens, een waarschijnlijk in grote lijnen toch wel redelijk waarheidsgetrouw beeld van de publieksactie kan worden geschetst: terwijl Schwitters voordroeg uit eigen werk verscheen er plotseling een onbekende man in rokkostuum op het toneel. Hij droeg een met allerlei kleurrijke rommel versierde staande kapstok en had ook een enorme oor-konde bij zich die hij, nadat hij op

de stoel was gaan zitten, uitklapte en begon voor te lezen. Het publiek begon te joelen en te zingen, daarbij aangemoedigd door een enthousiaste Schwitters. Het was goedbedoelde plagerij van enkele jonge journalisten, imitatie als sympathiebetuiging. Doordat de tekst echter volledig bestond uit absurditeiten en verder iedere dadaïstische inhoud ontbeerde, kwam die boodschap niet echt over. Omdat het niet duidelijk was hoe lang het ging duren, betrad Van Doesburg het podium en vroeg of het nog niet genoeg was. Het publiek vond echter van niet, begon de voorlezer nog harder aan te sporen, en die bleef dus ook maar doorgaan. Toen de voordracht klaar was en de man het podium verliet, brak er in de zaal totale chaos uit. Nelly sprak de toeschouwers toe en verklaarde dat Utrecht de eerste stad was waar het publiek zelf dada was gaan doen en dat men daarom nu de rollen eens wilde omdraaien. Vervolgens gingen ze met zijn drieën aan de tafel op het podium zitten. Het publiek nam de uitdaging met beide handen aan. Na de journalisten kwamen nu de studenten in actie. De brutaalste beklommen het podium en grepen de dadaïstische trofee, die vervolgens, in steeds meer losse onderdelen, door de zaal werd gedragen. De politie probeerde schreeuwend en fluitend tevergeefs boven de herrie uit

Een aangekondigde tweede Dada-soiree in Utrecht ging om onduidelijke redenen (te weinig belangstelling? verbod van de autoriteiten?) op het laatste moment toch niet door. Uit: *Utrechtsch Nieuwsblad* 10 februari 1923.

□ FOTO HET UTRICHTS ARCHIEF | COLLECTIE KRANTEN

Omslag van de eerste editie van het door Kurt Schwitters vanaf 1923 uitgegeven kunsttijdschrift *Merz*, met een uitgebreide terugblik op de Nederlandse Dada-veldtocht.

□ COLLECTIE THE UNIVERSITY OF IOWA LIBRARIES, IOWA CITY

Schwitters weer op het podium, vol trots getooid met de half vergane lauwerkrans die aan de kapstoktrofee bevestigd was geweest. Hij droeg wat dadaïstische lyriek voor, gevolgd door letterlijk onbegrijpelijke cijferen klankgedichten, ondertussen begeleid door Nelly op de piano. Zij speelde vervolgens de *Bruiloftsmars voor een krokodil* en de *Militaire mars van de mieren* van Rieti. Nadat Van Doesburg nog een serie gedichten van Bonset had voorgedragen, besloot Nelly de avond met een avant-gardistische ragtime van de componist Satie. Echt rustig werd het niet meer, sommige bezoekers bleven roepen en die-rengeluiden maken, maar de tweede helft van de soiree verliep verder zonder echte incidenten. In de week daarna brak er echter in de coulissen van de lokale Utrechtse journalistiek nog een licht dadaïstisch relletje uit.

De jonge journalisten die de publieksactie hadden georganiseerd, werden in het *Utrechtsch Dagblad* door hoofdredacteur dr. P.H. Ritter jr. publiekelijk terecht gewezen. Journalisten hadden immers de taak om verslag te doen van het nieuws, niet om het zelf te maken. De jongelingen waren vervolgens zo onbeschaamd om hier in een open brief tegenin te durven gaan, waarna Ritter met een iedere dadaïstische parodie overtreffend, autoritair burgerlijk-conservatief betoog een punt zette achter de discussie.

Wat er precies die legendarische avond in 1923 is gebeurd, zullen we wel nooit meer weten, maar wat we wel met absolute zekerheid kunnen concluderen is dat de terugkeer van de internationale avant-gardist Theo van Doesburg naar zijn geboortestad niet onopgemerkt voorbij ging: Utrecht was DADA!

te komen om de meute tot de orde te roepen, maar greep verder niet in, en zelfs de aanwezige commissaris kon niet verhinderen dat de wederrechtelijk ontvreemde huldeblijk de andere kant van de zaal bereikte en het balkon op werd gehesen.

Ondertussen was er op het podium blijkbaar verhelderend overleg geweest tussen de journalisten en de dadaïsten, en iemand (Schilp?) maande het publiek tot kalmte met de mededeling dat de voorstelling zou worden voortgezet als iedereen weer ging zitten. Van Doesburg verklaarde dat de actie ongetwijfeld goed bedoeld was, maar wel wat te geforceerd was uitgevoerd. Vervolgens zong Schwitters nog een oorverdovende ballade, gevolgd door enkele constructivistische klankgedichten, en toen was het de hoogste tijd voor de pauze.

Na de pauze

Het tweede deel van de soiree begon met Van Doesburg die vanaf het balkon aforismen van de beruchte Nederlandse dadaïstische dichter I.K. Bonset (dat was hij zelf) de zaal in slingerde. Vervolgens verscheen

Noten

- 1 Juffermans noemt Willem van Leusden, Janus de Winter en zelfs de architect Berlage: Jan Juffermans, *Met stille trom. Beeldende kunst en Utrecht sinds 1900* (Utrecht 1996) 51-53.
- 2 Anoniem, 'Dada in Utrecht', in: *Utrechtsch Nieuwsblad* 30 januari 1923.
- 3 Cornelis 'De Foeks' Vos (1891-1955, Utrecht), vader van de kunstenaar Peter Vos (1935-2010, Utrecht).
- 4 C.A. Schilp, 'Dada in Utrecht', in: *Maatstaf* 4 (1956) nr. 7/8, 538.
- 5 Juffermans (zie noot 1) noemt behalve Vos en Schilp ook de architect Willem Maas als één van de organisatoren van de publieksactie. Vos en Schilp (1892-1990, Utrecht) waren trouwens allebei betrokken bij het katholieke tijdschrift *De Gemeenschap* (1925-1941) en zouden hun leven lang bevriend blijven.
- 6 Kurt Schwitters, '[zonder titel]', in: *De Stijl - Van Doesburg 1917-1931 Dernier Numéro*, januari 1932, 56-57 (vertaling uit het Duits door auteur van dit artikel).
- 7 Deze brief is fotografisch gereproduceerd in: K. Schippers, *Holland Dada* (Amsterdam 1974), 89. Zie ook: Kurt Schwitters, 'Holland Dada', in *Merz* 1 (1923), 7-8 (door de auteur van dit artikel vertaald uit het gebrekkige Engels van Schwitters).
- 8 Anoniem, 'DADA' in: *Het Vaderland* 30 januari 1923 Avondblad A.
- 9 Zie noot 2.

Overige literatuur

- H.F. van den Berg, *Holland's Bankroet door Dada: documenten van een dadaïstische triomftocht door Nederland* (Amsterdam 1995).
- Idem, *The import of nothing: how Dada came, saw en vanished in the Low Countries (1915-1929)* (Amsterdam 2002).

De baronie van IJsselstein, een 18e-eeuws Liechtenstein?

Tijdens een groot deel van de 18e eeuw was IJsselstein een zelfstandig staatje onder de Oranjes. Fred Vogelzang onderzocht hoe het stadje zijn onafhankelijkheid koesterde en onder het bewind van Marie Louise van Hessen-Kassel tot grote welvaart kwam. Dat resulteerde in een 'zeer interessant en leesbaar boek', vol rijke details, maar hier en daar ontsierd door inhoudelijke en 'stilistische onzuiverheden'.

In het voorjaar van 2010 promoveerde Fred Vogelzang op de geschiedenis van de soevereine baronie IJsselstein in de 18^e en begin 19^e eeuw. Zijn dissertatie werkte hij om tot een handelseditie, waarvan de tekst deels werd ontleend aan het proefschrift, deels aangevuld met de verhalen, die daar niet in pasten. De hier besproken handelseditie is toegankelijker, biedt een uitgebreider notenapparaat en is voorzien van een index. Bovendien is het boek, anders dan het proefschrift, rijk geïllustreerd.

Belastingparadijs

IJsselstein was sinds Filips van Oranje, zoon van Willem de Zwijger en Anna van Egmont, gravin van Buren en erfdochter van IJsselstein († 1558), bezit van de Oranjes. Vogelzang onderzoekt in zijn studie hoe de IJsselsteiners hun 'onafhankelijkheid' koesterden, met name hun financiële vrijwaring van Hollandse belastingdruk. Uitgebreid behandelt hij daarbij de bestuurlijke inrichting en de lieden die het in de baronie voor het zeggen hadden. Voor zover de

bronnen of de literatuur daarover uitsluitel geven, komen ook de economische en sociale verhoudingen ter sprake. Helaas ontbrak het Vogelzang kennelijk aan de ruimte om deze deelonderwerpen uit te diepen en analytisch te beschrijven.

Geheel zelfstandig was de baronie natuurlijk niet. Als het er op aan kwam, was zij voor haar veiligheid afhankelijk van de militaire macht van de Republiek. Evenmin was zij geheel immuun voor de aandrang om zich te conformeren aan de offi-

ciële landspolitiek. Maar de Oranjes deden hun best om de autonomie van hun baronie te garanderen. In het bijzonder Marie Louise van Hessen-Kassel ('Marije Meu'; 1688-1765), weduwe van stadhouder Willem IV, bemoeide zich vanaf 1732 tot haar dood persoonlijk met het bestuur van het vrijstaatje. Hoewel Vogelzang benadrukt dat hij geenszins de bedoeling heeft IJsselstein systematisch te vergelijken met de andere 'vrijstaatjes' in de regio (Leerdam, Vianen, Buren en Culemborg), heeft hij toch op onderdelen (zoals het asielrecht) aan de hand van de bestaande literatuur een poging tot vergelijking gedaan. Zo'n vergelijkende studie zou zeer nuttig zijn om te achterhalen welke opvattingen de lokale vrijheren koesterden over de soevereiniteit van hun territoir en hoe de aangrenzende gewesten en de generaliteit hiertegen aankeken.

Verloren soevereiniteit

Van boevenoord tot belastingparadijs kent een chronologische opzet. In een inleidend hoofdstuk wordt kort beschreven hoe de baronie als soeverein staatje tot stand is gekomen en zich - net als de naburige vrijstaatjes - ontwikkelde tot een vrijplaats voor asielzoekers. De beschrijving van het bestuur van de baronie vangt aan met de regering van Marie Louise van Hessen-Kassel en eindigt in 1820, als IJsselstein - dan allang geen zelfstandig territoir meer - deel uitmaakt van het Koninkrijk der Nederlanden onder koning Willem I. Bijzondere aandacht krijgt de periode van de Patriotten (1785-1787), die ook in het van nature Oranjegezinde IJsselstein flink de trom roerden. Uiteindelijk zouden na de Bataafse Omwenteling van 1795 ook in IJsselstein de radicaal-democratische opvattingen van het patriottisme worden doorgevoerd.

Met de Staatsregeling van 1798 werden in artikel 24 alle 'heerlyke regten en tituls [...] voor altyd vernietigd'. Aan de zelfstandigheid en een eigen belastingpolitiek kwam een definitief einde. IJsselstein werd bij Holland gevoegd en maakte voortaan deel uit van de eenheidsstaat van de Bataafse Republiek. Het is vreemd dat Vogelzang dit wezenlijke arti-

kel niet expliciet noemt. Met die constatering had de studie kunnen worden afgesloten, eventueel nog doorgetrokken tot 1805, toen IJsselstein bestuurlijk definitief bij Utrecht werd gevoegd. Vogelzang heeft er echter om onduidelijke redenen voor gekozen om zijn onderzoek door te trekken tot het jaar 1820. Maar daar de soevereiniteit toen al lang was weggefallen, gaan de laatste hoofdstukken vooral over de economische achteruitgang en de daaruit voortvloeiende ellende. Wel probeerden de lokale bestuurders met een beroep op hun vroegere autonomie het eigen belastingstelsel overeind te houden, maar tegen de machtige agent [= minister] van financiën Gogel hadden zij geen schijn kans.

Slordigheden

Helaas wordt het boek hier en daar ontsierd door stilistische onzuiverheden. Soms zijn dat ordinaire tekstverwerkingsfouten, soms slordig taalgebruik. Marie Louise werd in 1732 beslist niet 'benoemd' tot barones. Evenmin wordt een processie te IJsselstein nieuw leven 'ingeroepen'. En de welgestelde renteniers, die zich in IJsselstein vestigden, omschrijven als 'pensionados', is niet alleen toegeven aan modieus taalgebruik, maar ook een onjuist anachronisme. Soms leiden zulke slordigheden tot verkeerde conclusies. Zo stelt Vogelzang het jansenisme, een theologische richting binnen de katholieke kerk met afwijkende opvattingen over de vrije wil, wel erg schematisch en soms onjuist voor. De Staten van Holland wensten niet zozeer hun invloed op de pastoorbenoemingen te vergroten door een openlijker erkenning van de katholieke kerk. Het waren de binnenkerkelijke twisten rond het jansenisme die de Staten van Holland (en de andere provincies) de gelegenheid boden tot een verdeel- en heerspolitiek ten aanzien van de katholieke kerk met inbegrip van het toelatingsbeleid voor kerkelijke leiders en parochiegeestelijken. Dat is een ietwat ander accent. Om bij de katholieke kerk te blijven: 'monseignier [sic!] Le Nonce', bij wie de bevoegdheid tot de benoeming van een nieuwe pastoor zou berusten

Boekbespreking

Fred Vogelzang, Van boevenoord tot belastingparadijs. Het leven in IJsselstein in de achttiende eeuw. IJsselstein, Stichting Historische Kring IJsselstein, 2010. ISBN 978 90 810142 2 9. 347 pagina's, € 24,90. Verkrijgbaar bij Broese Selexyz, boekhandels in IJsselstein of met € 5,- extra voor porto te bestellen via info.hkij@gmail.com.

Huib Leeuwenberg

Historicus, was tot zijn pensionering verbonden aan Het Utrechts Archief.

(wat onjuist is, dat was de aartspriester van Utrecht) is natuurlijk gewoon Mgr. Ghilini, nuntius te Brussel, superior van de Hollandse Zending.

De revolutionaire veranderingen hadden grote bestuurlijke gevolgen, zowel landelijk als lokaal. De bestuurlijke wisselingen, die elkaar snel opvolgden, stelt Vogelzang weliswaar aan de orde, maar hoe de nieuwe revolutionaire organen tot stand kwamen beschrijft hij niet altijd even duidelijk. Het was verhelderend geweest, als hij hun taken en bevoegdheden preciezer uit de doeken had gedaan. Een bijlage met lijsten van besturen en hun functionarissen zou al veel hebben geholpen. Nu lezen we dat de patriot Lycklama, wanneer hij aan het intrigeren slaat voor de hogere functies, maire is, maar tevens 'openbaar aanklager en handhaver van justitie'. Niet duidelijk is welke functie daarmee bedoeld wordt. Niet die van schout crimineel, want daartoe wil hij zich laten verkiezen (in Benschop). Maar uiteindelijk ambieert hij het baljuwschap (dat zonder nadere introductie en toelichting uit de lucht komt vallen), maar zijn eigenlijke doel is het oude drostambt. Zonder nadere uitleg over de wijzigingen in het bestuursstelsel, is dit niet te volgen. Toch kan IJsselstein zich gelukkig prijzen zijn geschiedenis over een kleine eeuw zo uitvoerig beschreven te zien. Door de enorme rijke en gedetailleerde beschrijving van de baronie in zijn vele aspecten is een zeer interessant en leesbaar boek ontstaan, onmisbaar voor de historiografie van IJsselstein.

Twee van de eerste fietsers in Utrecht in 1887 op de Maliebaan, rijdend op respectievelijk een safety bike en een hoge bi. De man met de hoge bi, de kunstschilder Van Dokkum, lijkt het meest trots. En met reden, rijden op zo'n fiets was niet zonder gevaar.

□ FOTO'S A.N.M.J. FOCK | ANWB-ARCHIEF

Toen de fiets jong en wild was

De Maliebaan als bakermat van een jongensclub

De oorsprong van Utrecht als fietsstad ligt aan de Maliebaan. Hier was het eerste fietspad van Utrecht te vinden. Hier reden 125 jaar geleden 's avonds en op zondagen de eerste fietsers op hun hoge bi's - groot voorwiel en klein achterwiel - waarmee ze veel bekijks trokken. En hier werd de voorloper van de ANWB, de Nederlandsche Vélocipèdisten Bond opgericht. De Maliebaan zou decennialang de plek zijn waar de ANWB grote fietsfestijnen organiseerde. Een schets van de vroege geschiedenis van de fiets in Utrecht.

In september 1885 werd na een verzoek van 45 ondertekenaars één van de bestaande wandelstroken aan de Maliebaan door het stadsbestuur opengesteld voor fietsers. Daarmee beschikten de fietsers voor het eerst in de stad Utrecht over een plek waar ze goed konden rijden. De bestaande straten in de stad met hun kinderkopjes en oneffenheden door het paardenverkeer waren amper geschikt om op te rijden, terwijl de bestaande politieverordening fietsen op de bestaande voetgangersstroken langs deze straten verbood om de voetgangers te beschermen.

De opengestelde wandelstrook langs de Maliebaan was voorzien van gravel waarop fietsers zonder al te veel schokken konden rijden. Aangezien fietsen in 1885 nog geen luchtbanden hadden, was dit een groot voordeel. Ook hadden de fietsers op de strook voorrang. Voetgangers moesten uitwijken. De gemeente plaatste bordjes aan het begin en aan het eind van de strook die aangaven dat het hier een rijwielpad betrof, net als ze gedaan had bij de markering van het ruiterpad aan de overzijde van de Maliebaan. De gelijkstelling met de ruiters weerspiegelde dat het om een sportactiviteit ging.

Hans Buiter

verenigingshistoricus van de Koninklijke Nederlandse Toeristenbond ANWB.

Strijd om de straat

De openstelling was beperkt. Hij gold alleen voor het pad van de huidige Museumlaan tot aan de Nachtegaalstraat, waar volgens de directeur van Gemeentewerken minder voetgangers kwamen dan op de stroken dicht bij de Singel. En de openstelling gold alleen voor de 45 ondertekenaars van het verzoekschrift aan het stadsbestuur. Twee jaar later zou de wandelstrook ook worden opengesteld voor andere fietsers en werd ook de strook tussen Nachtegaalstraat en Singel opengesteld.

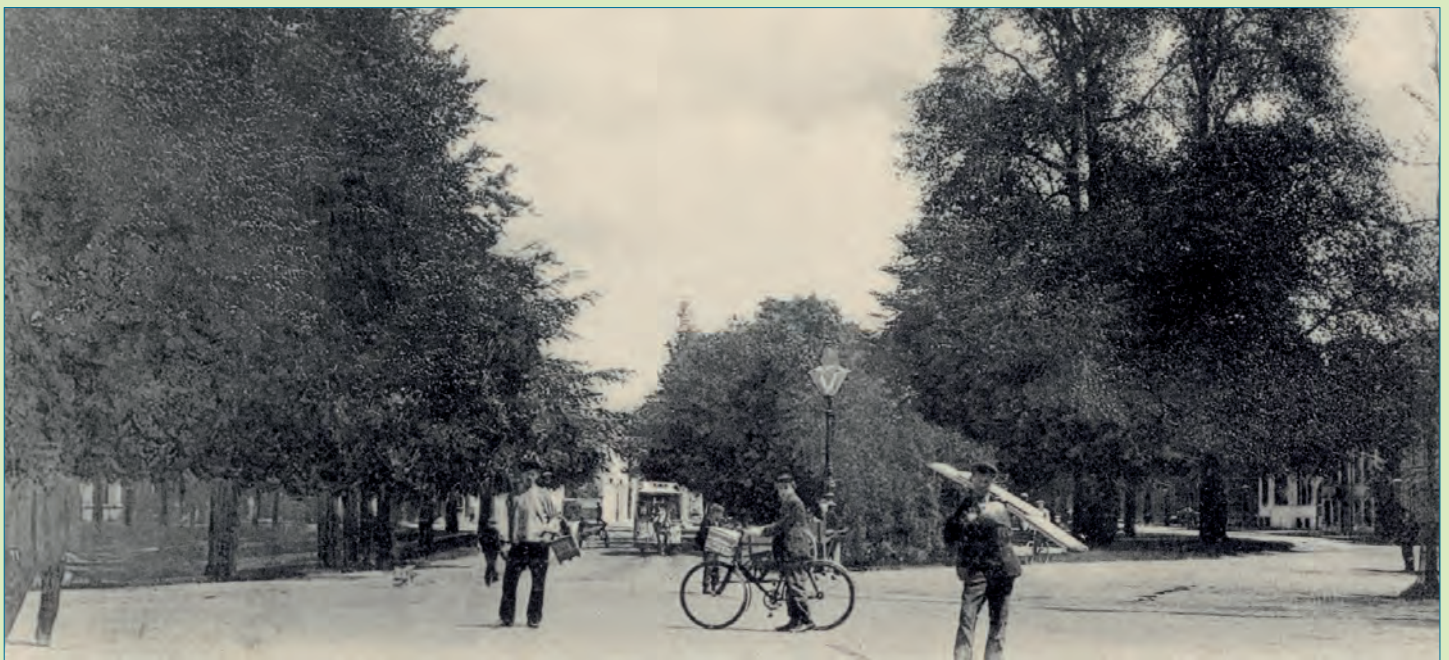
Of de fietsstrook langs de Maliebaan ook het oudste fietspad van Nederland is, weten we niet zeker. De ondertekenaars van het verzoekschrift tot openstelling voerden in hun pleidooi aan B&W juist het argument aan dat in andere Nederlandse steden dergelijke wandelstroken al voor fietsers waren opengesteld en dat er zelfs al in enkele plaatsen speciale fietspaden waren aangelegd.

Op het pad werd druk gefietst. Met name tijdens de zondagse pantoffelparades was het dringen op de Maliebaan. Brieven-schrij-

vers in *De Kampioen* klaagden dat wandelaars onvoldoende aan de kant gingen. 'Arrogant', noemde één van de brieven-schrijvers de wandelaars.

Hoge snelheid op hoge bi

Waarom stelde het stadsbestuur aanvankelijk alleen een klein deel van de strook open voor fietsers? Fietsen was op dat moment een relatief nieuwe activiteit. In 1867 werden de allereerste fietsen in Nederland geïmporteerd vanuit Parijs. Deze zogenaamde Michaux-vélocipèdes

De Maliebaan aan het eind van de 19e eeuw. Op mooie zondagen kon het hier druk zijn.

□ HET UTRECHTS ARCHIEF, COLLECTIE BEELDMATERIAAL

De oprichters van de ANWB met links en rechts hun geliefde hoge bi's, de fietsen waarop ze graag reden. Tweede links vooraan Charles Bingham (22), rechts vooraan Everard Kol (23). Geen van de oprichters was ouder dan 25 jaar.

□ FOTO ANWB-ARCHIEF

hadden houten frames en houten met ijzer beslagen wielen. Nederlandse smeden gingen deze fietsen namaken. In 1870 begon de Deventer smid H. Burgers met de productie van houten vélocipèdes, later stapte hij over op de fabricage van stalen exemplaren. Rond 1874 werden zulke fietsen ook al in Utrecht gebruikt. Twee broers aan de Van Asch van Wijkskade reden erop. Een paar jaar later werd een nieuw type fiets populair, de hoge bi, met een groot voor- en een klein achterwiel.

De hoge bi had de pedalen rechtstreeks op de as staan. De grote omvang van het voorwiel stelde de berijder in staat veel sneller te fietsen dan met de vélocipède mogelijk was. Je kon er snelheden mee halen tot 20 à 25 kilometer per uur, harder dan een paard in draf. Ook omdat je ze, anders dan paarden, niet aan hoorde komen, werd fietsen als gevaarlijk beschouwd. Gemeenten vaardigden direct na hun introductie verordeningen uit met een beperking van de maximumsnelheid. Ook voor de berijders waren ze gevaarlijk. De hoge bi's waren wankel, de remmen waren pover en je kon er hard van af vallen. Voor hun berijders was dit allemaal des te avontuurlijker. De berijders van de hoge bi's waren dan ook jonge mannen tussen de 16 en de 25 jaar oud. De hoge bi was peperduur en de prijs kon oplopen tot f 350,-, een heel bedrag in een periode dat arbeiders gemiddeld f 1,- per dag verdienden.

Bankierszoon Everard Kol was in 1880 de eerste in Utrecht die op zo'n fiets reed. Na hem zouden meer zoons uit de gegoede burgerij hoge bi's aanschaffen. Naar verluid was Charles Bingham de tweede in Utrecht. Bingham kwam in 1880 als 19-jarige vanuit het Engelse Cirencester naar Utrecht om hier bij de Rhijnspoorwegmaatschappij te werken, waar zijn oom Daniel chef goederenvervoer was. Bingham was in Engeland lid geweest van de *Cyclists' Touring Club*. Hij trok in bij zijn oom aan de Catharijnesingel. De komst van Bingham naar Utrecht zou niet zonder gevolgen blijven voor de ontwikkeling van het fietsen in Nederland.

Naar een fietsersbond

In sommige Nederlandse steden bestonden op dat moment al plaatselijke fietsverenigingen. Omdat Utrecht begin jaren tachtig nog niet zo'n samenwerkingsverband kende, werden Bingham en Kol in 1882 lid van de Haagse Vélocipède-club 'De Ooievaar'. De Ooievaar organiseerde net als de Deventer fietsclub 'Immer Weiter' en andere clubs gezellige avonden, hardrijwedstrijden en tourtochten. Volgens Brits model reden de clubleden tijdens tochten in uniform. Voorop fietsten hoornblazers om de overige weggebruikers te waarschuwen.

Toen leden van de Haagse club op één van hun fietstochten toevallig wielrijders van de Haarlemse club tegenkwamen, ontstond uit een gesprek tussen Bingham en de cap-

tain van de Haarlemmer fietsers, de Engelman D. Webster, het idee voor oprichting van een landelijke federatie van plaatselijke clubs naar Engels voorbeeld. Het idee was dat zo'n vereniging tochten en wedstrijden op landelijk niveau kon organiseren en op kon komen voor de belangen van fietsers bij plaatselijke overheden en bij de landelijke overheid. De federatie moest vooral ook aandringen op soepeler regels voor fietsers en betere voorzieningen.

Bingham, Webster en Kol en drie andere rijders nodigden vertegenwoordigers van plaatselijke clubs uit voor een bijeenkomst op 1 juli 1883 in Grand Café-Restaurant Buitenlust aan de Maliebaan, tegenwoordig nummer 81. Buitenlust was een uitspanning met theetuin waar binnen en 's zomers ook buiten regelmatig concerten en toneelvoorstellingen werden georganiseerd. Het beschikte ook over een zaal waar regelmatig vergaderingen en allerlei bijeenkomsten van verenigingen werden gehouden. De Maliebaan kende in deze periode meer horecagelegenheden. De laan lag toen nog aan de stadsrand, en was een geliefkoosd doel voor zondagse uitstapjes.

Fietsen als avontuur

Alle fietsers die bij de oprichting aanwezig waren, reden op de gevaarlijke hoge bi's. Geen van de oprichters van de aan de Maliebaan opgerichte Nederlandsche Vélocipèdisten Bond was ouder dan 25 jaar. De vereniging startte als jongensclub.

De bond verzamelde informatie voor toertochten en gaf een wegenkaart uit waarop de voor fietsers berijdbare wegen van Nederland waren aangegeven. Ook zette de bond rijwielhulpkisten uit bij cafés en restaurants met daarin EHBO-spullen en fietsreparatiesets.

Ook in Utrecht werden wielclubs opgericht. Binnen enkele jaren ontstonden de 'Seniores' (vooral studenten), 'De Postduif' (meest hbs'ers) en iets later 'De Meeuw' (lagere schoolleerlingen). Fietsen was een sportieve activiteit. Leden van De Meeuw trainden onder andere voor zaal- of figuurrijden, sierlijke vertoningen die bij wielerveesten zeer werden gewaardeerd.

Hoewel het aantal leden van de opgerichte Vélocipèdisten Bond in de provincie Utrecht aanvankelijk klein was - 22 op een totaal aantal leden van iets meer dan 200 eind 1883 - was de stad Utrecht de jaren erna een vanzelfsprekend trefpunt wanneer de nieuwe organisatie naar buiten wilde treden. Utrecht was aantrekkelijk vanwege

Café-restaurant Buitenlust rond 1900. Hier werd in 1883 de voorloper van de ANWB opgericht.

□ HET UTRECHTS ARCHIEF, COLLECTIE BEELDMATERIAAL

zijn centrale ligging in het centrum van het Nederlandse spoorwegnet. De deelnemers vervoerden hun fiets per trein. Ook de allereerste openbare feestelijke bijeenkomst na de oprichting - in zomer van 1884 - vond in Utrecht plaats. De feestvierders namen deel aan een luisterrijke optocht per fiets door de stad, een rit van en naar Zeist en een lunch en een diner in uitspanning Buitenlust.

De wielerveesten van 1895

Elf jaar later, in 1895, toen de vereniging 6.000 leden telde, organiseerde ze drie-daagse wielerveesten in Utrecht. De sinds 1885 tot Het Algemeen Nederlandsch Wielrijders Bond (ANWB) omgedoopte organisatie bood een breed programma aan met internationale wegwedstrijden als publiekstrekker. Opnieuw was Buitenlust het centrum voor het ANWB-feest. Hier vond op vrijdag 9 augustus de ontvangst plaats van de buitenlandse delegaties en werd 's avonds een concert gegeven.

Bezoekers kregen het advies in één van de ANWB-bondshotels in de stad te logeren. Die hotels waren gekeurd door één van de ANWB-consuls, hadden een blauw emailen ANWB-bord bij de ingang en waren opgenomen in het ANWB-handboek. In 1895 hadden onder andere Hotel Bellevue, Hotel de l'Europe en hotel Kasteel van Antwerpen aan de Oudegracht zo'n status. Ze gaven ANWB-leden korting op de overnachtingen en verteringen. Ook café-restaurant Buitenlust beschikte over een ANWB-erkenning.

Ook hier konden leden van de wielerbond met korting eten en drinken.

De ochtenden van zaterdag en zondag 10 en 11 augustus waren gereserveerd voor het maken van tochten naar Maartensdijk, Lage Vuursche en De Bilt en over Bunnik naar Zeist. Het *Utrechtsch Nieuwsblad* vermeldde

als bijzonderheid dat ook tien dames aan de tocht deelnamen. De jaren erna zou het aantal vrouwen op de fiets snel toenemen, vooral ook door de doorbraak van de zogenaamde veiligheidsfiets. Dit type had twee even grote wielen, was voorzien van een ketting voor krachtoverbrenging, had goede

Aankomst van de deelnemers aan de ANWB-bondsfeesten van 1902 op de Maliebaan. Fietsers mengden zich met een van de eerste automobilisten.

□ FOTO ANWB-ARCHIEF

Leden van de eerste damesfietsclub uit Utrecht in 1900.

□ FOTO ANWB-ARCHIEF

remmen, spatborden en verlichting. Het comfort en de veiligheid ervan waren veel groter dan die van de hoge bi's.

Op zondagochtend vond op de Maliebaan een corso plaats waaraan tien wielclubs meededen. Wielclub THOR uit Rotterdam won de hoofdprijs met een optocht van twintig wielrijders in clubkostuum die met vaandels en maar liefst zes hoornblazers voorop over de Maliebaan paradeerden.

Maar het meest in oog springende onderdeel van het programma waren de baanwedstrijden die de vereniging organiseerde in park Hogeland aan de rand van de stad. De wedstrijden waren bedoeld om bij het grote publiek aandacht te trekken voor het fietsen. Voor de wedstrijden liet de ANWB tribunes oprichten. De wedstrijden vonden plaats over verschillende afstanden. Behalve Nederlandse rijders namen er ook Belgische en Duitse fietsers aan deel. Tot de deelnemers behoorde ook Herman Gorter die naast dichter ook een verwoed sportman was. De hoofdwedstrijd over 10 kilometer - twintig rondes - op zondagmiddag werd gewonnen door Jaap Eden die toen al twee allround-wereldtitels schaatsen op zijn naam had staan. Eden ontving uit de handen van ANWB-voorzitter Edo Bergsma - in zijn jonge jaren ook een verwoed wielrenner - een zilveren beker van f 150,-, gemaakt door de Utrechtse firma Begeer.

Doorbraak van de fiets

De wielerveesten van 1895 markeerden een omslagpunt. De fiets stond op het punt van doorbreken. De ontwikkelde veiligheidsfiets verdrong de hoge bi's en de andere eerder gebruikte fietstypes. De veiligheidsfietsen stimuleerden ook vrouwen en ouderen zich op de fiets te wagen. Bovendien zorgde de massaproductie in fabrieken als in de Utrechtse Simplex-fabriek - waarvan Charles Bingham mede-eigenaar was - ervoor dat de fietsen steeds goedkoper werden. Na 1895 zakte de prijs tot f 40,- á f 75,-, een heel verschil met de f 350,- die de oprichters van de ANWB voor hun hoge bi's neertelden.

Het aantal fietsen in ons land steeg explosief. In 1900 telde Nederland al bijna 100.000 fietsen, tegen een paar duizend in 1883. In rijwiel scholen, zoals de in 1896 geopende rijwiel school Vestdijk aan de

Maliebaan, werd nieuwe gebruikers het fietsen bijgebracht. Tussen 1895 en 1900 verdrievoudigde het aantal leden van de bond tot meer dan 18.000. In 1905 had de ANWB al bijna 25.000 leden. De vereniging werd een massaorganisatie.

De tweedaagse bondsfeesten die de ANWB in de zomer van 1902 in Utrecht hield, weerspiegelden deze ontwikkeling. Het aantal deelnemers aan de feesten was groter dan ooit te voren. De afsluitende avond in park Tivoli met concert en vuurwerk trok maar liefst 1.000 bezoekers. Opnieuw ontbraken de tourtochten niet in het programma. Opvallend afwezig in het programma echter waren de wielervedstrijden die altijd een prominent onderdeel van dergelijke feestelijkheden waren geweest. Vier jaar tevoren had de ANWB afscheid genomen van de wedstrijd sport. Voortaan ging het de vereniging vooral om het toerisme. Deze verandering werd gevolgd door ook het predicaat wielrijdersbond los te laten. De puntjes tussen de afkorting verdwenen en de ANWB noemde zichzelf voortaan toeristenbond. De fiets en de fietser bleven nog lang de basis van de vereniging, maar ook andere vervoermiddelen als de auto - de eerste reden in Nederland in 1896 - de motorboot en iets later het vliegtuig kregen aandacht van de ANWB. Tekenend is dat tijdens de bondsfeesten van 1902 te midden van de fietsers op de Maliebaan ook de eerste auto's te zien waren. Tijdens de reünie in Buitenlust in augustus 1902 konden de oprichters van de ANWB - inmiddels geen jongens meer - terugkijken op een stormachtige ontwikkeling.

De uitspanning Buitenlust is nu al lang verdwenen en het grootste deel van het pand is gesloopt. Net als veel andere panden aan de Maliebaan heeft het een kantoorbestemming gekregen. In een bewaard gebleven deel van de gevel zijn nog wel twee gedenkstenen te vinden die herinneren aan de oprichting van de ANWB.

Geraadpleegde bronnen

- C., 'Het rijwielpad in de Maliebaan, in: *Maandblad Oud-Utrecht* 4 (1929) 80-82.
 Dokkum, J.D.C. van, 'Het rijwiel en het wielrijden te Utrecht', in: *Maandblad Oud-Utrecht* 4 (1929) 89-91.
 Kuner, H., 'Charles Bingham en het begin van het wielrijden in Utrecht', in: *de oude fiets* 13 (2003) 3, 4-10 (ook te raadplegen via www.oudefiets.nl).
 Linders-Royendijk, M.F.A., *Gebaande wegen voor mobiliteit en vrijetijdsbesteding. De ANWB als vrijwillige associatie 1883-1937* (Heeswijk, 1989).
De Kampioen, diverse jaargangen (ook raadpleegbaar via Google Books).
Utrechtsch Nieuwsblad, diverse artikelen (geraadpleegd via de site van het Utrechts Archief).

Utrechtse kunst in de 20e eeuw

Magisch Utrecht is de 'definitieve', herziene en geactualiseerde versie van Jan Juffermans' studie van de beeldende kunst in Utrecht in de 20e eeuw waarvan onder de titel *Met Stille Trom* eerdere edities verschenen in 1976 en 1996. Dit mooi verzorgde, rijk geïllustreerde boek besteedt vooral aandacht aan de magisch-realistische en surrealistische aspecten van de Utrechtse kunst. Belangrijke basis vormen de interviews die de auteur in de jaren zeventig had met toen nog levende kunstenaars als Pyke Koch, Joop Moesman, Sybold van Ravesteyn, Willy Wagenaar en vele anderen. De nadruk ligt op de eerste helft van de eeuw en de meer recente kunstenaars die Juffermans behandelt - zoals Dirkje Kuik, Peter van Poppel, Frans Franciscus, Jeroen Hermkens en Boetak Hoyting -, zijn vooral voortzitters van de Utrechtse 'magische' traditie.

Jan Juffermans, *Magisch Utrecht. Beeldende kunst in de Domstad in de 20e eeuw. Utrecht: Bruna, 2010. 230 p. ISBN 978 90 229 9969 1. € 39,95.*

de Kromhout Kazerne (het deel dat niet naar het University College ging) vele Utrechters zijn ontgaan. Dit informatieve boek beschrijft 20 eeuwen Domstad en defensie, maar het is daarin wel wat onevenwichtig: ruim tweederde handelt over de laatste twee eeuwen en bijna 40 pagina's zijn ingeruimd voor het defensiebeleid van de laatste twintig jaar en de totstandkoming van het KL-hoofdkwartier. Maar daaraan zal de aanleiding voor deze publicatie wel niet vreemd zijn.

Joep van Hoof, *Defensie en de Domstad. Utrecht en zijn militaire verleden. Utrecht: Uitgeverij Matrijs, 2010. 176 p. ISBN 978 90 5345 421 3. € 19,95.*

Ook verschenen

Pieta van Beek, **The first female university student: Anna Maria van Schurman (1636).** Utrecht: Igitur, 2010. 278 p. ISBN 978 90 6701 030 6. € 20,00.

Rob Dettingmeijer e.a. (redactie), **Rietvelds universum.** Rotterdam: NAI Uitgevers, 2010. 272 p. ISBN 978 90 5662 7454. € 39,50 (Engelse editie € 47,50). Verschenen t.g.v. de recente expositie in het Centraal Museum.

Erik de Geus, **Terug naar Utrecht #2 - Rondom het Wilhelminapark en de Biltstraat.** Utrecht: Begijnkade 18 Uitgevers, 2010. 112 p. ISBN 978 90 78019 29 9. € 12,95.

Na het centrum nu een tweede deel met 50 oude en 50 nieuwe op dezelfde plaats gemaakte foto's. Toelichtingen in het Nederlands en Engels.

Paul Laumans, **Wandeling langs de Eem. Ervaar de geschiedenis en de bedrijvigheid rond de Eem.** Amersfoort: Stichting Industrieel Erfgoed in de stad Amersfoort, 2010. 13 p. € 2,00. Verkrijgbaar bij de VVV, de Observant, het Gilde Amersfoort en de horeca Amersfoort.

George en Gerard Marlet, **Banden voor het leven: 200 jaar Sint Petrus' banden.** Driebergen-Rijsenburg: Parochie Sint Petrus' banden, 2010. 102 p. ISBN 978 90 79812 08 0. € 14,95.

Provincie Utrecht, **Literaire reis door de tijd. Bloemlezing.** Zeist: Stichting Achterland, 2010. 128 p. ISBN 978 90 74927 42 0. € 19,90. Plaatsen in stad en provincie in 44 gedichten en prozafragmenten begeleid door 44 foto's en op persoonlijke wijze ingeleid door Wim Hazen.

Yvonne Tanke, **St. Pieters- en Bloklandsgasthuis. Zes eeuwen zorg voor ouderen.** Utrecht: Uitgeverij Matrijs, 2010. 144 p. ISBN 978 90 5345 417 6. € 19,95.

H. van 't Veld (redactie), **Markante Veenendalers.** Veenendaal: Historische Vereniging Oud Veenendaal, 2010. 192 p. ISBN 978 90 90715 01 4. € 14,95. Te bestellen via www.oudveenendaal.nl/winkel.

Boodschappen doen bij De Gruyter

'Het Snoepje van de Week', het wekelijkse cadeautje voor de kinderen van de klanten, is voor vele 50-plussers de eerste associatie met De Gruyter, de winkelketen die op zijn hoogtepunt 550 winkels en 7.500 werknemers telde. Dat de wieg van de winkelketen niet in 's-Hertogenbosch lag, waar de familie vandaan kwam en een molen en graanhandel bezat, maar in Utrecht zal voor velen een verrassing zijn. Het was Jacques de

Gruyter die in 1896 de eerste winkel in grutterswaren begon aan het Vreeburg. Tijdens de groei van wat een kruideniersimperium zou worden, onderscheidde De Gruyter zich steeds meer door de moderne, rijke architectuur en luxe inrichting van de winkels en door slimme marketing en vormen van klantenbinding. Het boek waarin dit allemaal aan de orde komt, vraagt speciaal aandacht voor de bijzondere tegeltableaus in vele filialen.

Peter Sprangers, *De kunst van De Gruyter. Handel en keramiek in Utrecht en elders. Utrecht: Begijnkade 18 Uitgevers, 2010. 127 p. ISBN 978 90 78019 30 5. € 19,95.*

Van castellum tot kantoorcomplex

Een Romeinse legerplaats was het begin en sindsdien heeft Utrecht altijd met defensie te maken gehad. Vooral in de periode dat de stad veel kazernes en dienstplichtigen huisvestte (grote weg eind 19e tot eind 20e eeuw) waren soldaten duidelijk aanwezig in het stadsbeeld. Militairen zijn er nog wel, maar meestal niet herkenbaar. Zo zal de vestiging van het enorme, nieuwe hoofdkwartier van de Koninklijke Landmacht op het terrein van

Maarten van Riel

Werkzaam als historicus, schrijver en fotograaf.

Luciën van Hoesel op de Markt in Eindhoven
omstreeks mei 1970.

□ PARTICULIERE COLLECTIE

Een niet te winnen strijd

Luciën van Hoesel en de Rode Jeugd in Utrecht

Omdat in zijn geboortestad Eindhoven de grond hem te heet werd onder de voeten, vertrok Rode Jeugd-activist Luciën van Hoesel in 1972 naar Utrecht. Hoewel het in de Domstad wemelde van anarchisten en activistische studenten, lukte het niet om een bloeiende afdeling van de radicale jongerenbeweging tot stand te brengen. Na de aanslag op Holiday-Inn in de bommenmaand oktober werd Van Hoesel een gezocht man.

De mythische meirevolte van 1968 had ook invloed op de Nederlandse protestgeneratie, al bleven ongeregeldheden, zoals elders in Europa, uit. Het sociaalrevolutionaire gedachtegoed werd nieuw leven in geblazen door een enthousiaste generatie babyboomers die streefden

naar maatschappelijke verandering. Sommige jongeren hadden 'hogere doelen' en wilden de politieke en economische orde omverwerpen. In dat opzicht oefende het woelige Parijs een sterke aantrekkingskracht uit op de toen 17-jarige Luciën van Hoesel (1950-2000) uit de provinciestad Eindhoven.

Van Hoesels poging om zich bij protestleider Daniel Cohn-Bendit en zijn kornuiten te voegen mislukte echter jammerlijk: aan de grens werd hij aangehouden en teruggestuurd, omdat zijn papieren niet in orde waren. Eenmaal terug in Eindhoven kreeg Van Hoesel de mogelijkheid om invulling te geven aan zijn revolutionaire idealen door zich aan te sluiten bij de lokale Rode Jeugd. De van origine maoïstische beweging had twee jaar eerder in de hoofdstad het levenslicht gezien en had als overkoepelende taakopvatting het actief bestrijden van het kapitalisme en imperialisme. De Eindhovense afdeling bleek, agerend tegen het conservatieve gemeentebestuur en de gloeilampgigant Philips, heel wat fanatieker dan die in Amsterdam en bovenal bereid tot het aanwenden van geweld. In Eindhoven ontstond een geweldsspiraal

tussen de Rode Jeugd en de politie. In de zomer van 1971 werd het hoogtepunt van de geweldscampagne bereikt toen de Mercedes van hoofdcommissaris Odekerken werd opgeblazen. De gebeurtenissen bleven niet zonder weerslag op de lokale Rode Jeugd. Sympathisanten haakten af en enkele kernleden trokken weg uit de stad, omdat het hun te heet onder de voeten werd.

Een nieuwe vijand

Van Hoesel trok begin 1972 naar Utrecht. Niet om te gaan studeren aan De School voor Journalistiek, zoals ooit zijn voornemen was, maar om er secretaris te worden van de nieuwbakken Rode Jeugd aldaar. De voornaamste activiteit van de beweging in de Domstad was het ageren tegen Verenigde Bedrijven Bredero. De Utrechtse gemeenteraad was begin jaren zestig op het idee gekomen dat de stad een modern en eigentijds karakter verdiende. Het stationsgebied moest op de schop, zodat het hoogst moderne Hoog Catharijne kon verrijzen, een uniek complex door zijn verbindingsfunctie van het Centraal Station met winkels en kantoren. De sloop- en bouwwerkzaamheden zouden door de projectontwikkelaars van Bredero, onder de naam Empeo, worden uitgevoerd.

Maar niet iedereen was even enthousiast. Een van de voornaamste kritiekpunten was dat Bredero en directeur Jan de Vries geen oog hadden voor plaatselijke belangen, namelijk die van de bewoners. 'Waar Bredero woningen aantreft, breekt hij ze af om bedrijven, kantoorruimtes en parkeergarages te bouwen. En dan bij voorkeur bedrijven waar hij zelf een aandeel of een ander belang in heeft', zoals studentenblad *Troof* op 20 juni 1970 schreef.¹ Pronkstukken die de moderniseringsdrift van de Gemeente Utrecht niet zouden overleven, waren onder andere de Van Sypesteynkazerne, enkele monumentale gebouwen van de Jaarbeurs op het Vredenburg, het treinstation en het jongedstilpareltje van de stad 'De Utrecht', hoofdgebouw van de Levensverzekeringsmaatschappij Utrecht. Daarnaast verdween de Stations-

wijk en werden de Catharijnesingel (die anno 2010 weer in ere wordt hersteld) en Weerdsingel deels gedempt. Vanaf 1970 verzette *Troof* zich tegen Bredero's roofofbouw en twee jaar later concludeerde het *Utrechts Nieuwsblad* dat het hart van de stad dood was.

Maar niet alleen deze activiteiten van Bredero waren de Rode Jeugd een doorn in het oog. Als onderdeel van een consortium had het concern ook plannen om atoomcentrales in Nederland te bouwen en te exploiteren. De Rode Jeugd Utrecht verklaarde alles in het werk te stellen om Bredero 'tot staan te brengen'. Gewelddadige acties, zoals bom-aanslagen, werden dan ook niet uitgesloten. Het hoofdkantoor van het bouwbedrijf kreeg begin 1972 valse bommeldingen en rookbommen te verwerken. Er werden zelfs twee (mislukte) aanslagen gepleegd op de woning van directeur Jan de Vries te Vinkenveen.

Valse start bij de Muurkrant

Van Hoesel vond in eerste instantie onderdak in een monumentaal pand aan de Frederik Hendrikstraat, waar onder andere Kees Kalkman woonde. Kalkman was actief bij de Utrechtse *Muurkrant*, die voor verschillende actiegroepen als platform diende voor berichten en manifesten. In de zomer van 1968 had het gemeentebestuur van Utrecht verschillende publicatieborden laten plaatsen in de stad, met als voorwaarde dat alle publicaties van naam en bijbehorend adres waren voorzien.

Schuttingen, lege muren in de binnenstad, fabriekspoorten en vaste plakborden werden om de anderhalve week beplakt met de *Muurkrant*.² Er waren ongeveer zestig man actief en er hing een 'ondergronds karakter': mensen kenden elkaar alleen bij voornaam, interne bulletins werden vernietigd en er was een geheimarchief genaamd 'Afrika'.

Van Hoesel zocht aansluiting bij de *Muurkrant*, maar maakte een grote fout. Kalkman hierover: 'Luciën had zich aan ons voorgesteld als Piet van Ussel, en onder die naam had hij zich ook aangemeld bij de *Muurkrant*. Toen er op een dag post kwam

Aankondiging discussiebijeenkomst over De Rode Jeugd, mei 1972.

□ COLLECTIE INTERNATIONAAL INSTITUUT VOOR SOCIALE GESCHIEDENIS, AMSTERDAM

voor ene Luciën van Hoesel, wist ik dat hij een valse naam had gebruikt. We kenden de naam Van Hoesel wel vanwege die spannende gebeurtenissen in Eindhoven.'

De kern van de *Muurkrant* nam het Van Hoesel zeer kwalijk dat hij een valse naam had gebruikt en er werd een interne procedure gestart, met als resultaat dat hij moest vertrekken bij de *Muurkrant* én verhuizen uit de Frederik Hendrikstraat. Hij vond onderdak in een kraakpand aan het Moreelsepark 12 (tegenover het monumentale gebouw de Inktpot, hoofdkantoor van de Nederlandse Spoorwegen). Het pand lag in de Stationswijk, die moest wijken voor Hoog Catharijne. Talloze woningen waren gekraakt door activistische jongeren en in 1972 hing er een grafstemming in de wijk: meer dan de helft van de huizen was al gesloopt, terwijl andere panden waren dichtgetimmerd en dienst deden als politiek uithangbord: 'Luns moet kapot, nog voor hij zelf verrot', 'Bredero dikke lul,' en 'Stop de sloopkloot'.³

Abbeelding van de Muurkrant nummer 113 (28 juli 1972) met onder andere een kritisch bericht over de bouw van het muziekcentrum Vredenburg.

□ FOTO W. MEIJNEN | HET UTRECHTS ARCHIEF, COLLECTIE BEELDMATERIAAL

Marx in plaats van Bomans

Van Hoesel had dus een slechte entree gemaakt in de Utrechtse activistenscene en deed onder zijn eigen naam een nieuwe poging om in contact te komen met potentiële Rode Jeugd-aanhangers door zich als vrijwilliger aan te melden bij het informatiecentrum en boekhandel de Rooie Rat. De linkse boekhandel, toen nog gevestigd in de Raadskelder onder het stadhuis, werd door Van Hoesel gesierd met posters van Stalin en Mao - volgens de overlevering tot ongenoegen van de andere vrijwilligers. De winkel voorzag het linkse wereldje in de stad van politieke lectuur. De handleiding voor vrijwilligers meldde: 'Zeer simpel gezegd zou je willen dat de gehele Utrechtse bevolking zich actief zou verdiepen in de werken van Marx, in plaats van zich onledig te houden met het lezen van de gefrustreerde

katholiek Bomans.⁴ Van Hoesel werkte er op maandag en had maar weinig contact met zijn collega's vanwege de lage bezettingsgraad. Desalniettemin kreeg hij een relatie met de oprichtster van de Rooie Rat, met wie hij in de zomer van 1972 op vakantie ging naar Oostenrijk. Hoewel Van Hoesel zich ophield in de juiste kringen, was het moeilijk om mensen te vinden die interesse hadden in de Rode Jeugd. Er bestonden al vele bewegingen en groeperingen waar de linkse scene van Utrecht actief was, met dank aan De School voor Journalistiek, die halverwege de jaren zestig was begonnen met een experimentele opleiding. Op de vrijdag- en zaterdagavond waren er tal van lezingen en politieke discussies in de Domstad, en af en toe een demonstratie. Er waren honderden anarchisten actief, waaronder Boudewijn Chorus die Van

Hoesel ontmoette in de Raadskelder van de Rooie Rat. Het was in de tijd dat Chorus *Konzept Stadtguerilla* van Rote Armee Fraktion-medeoprichter Ulrike Meinhof in het Nederlands had vertaald.

In 2009 vertelde Chorus over Van Hoesel: 'Hij was een beetje vaag, maar er waren spannende dingen gebeurd in Eindhoven. Hij hoefde zich ook niet te distantiëren, want er waren geen slachtoffers gevallen. Het duurde alleen een tijdje voor ik doorhad dat hij een marxist-leninist was. Hij sprak eigenlijk niet over Mao, maar over actie, en daarin verstonden we elkaar. Ik zag een potentiële bondgenoot voor mijn activiteiten in Utrecht.⁵ De twee zochten elkaar verschillende keren op en op uitnodiging van Van Hoesel heeft Chorus een avond over de Rote Armee Fraktion (RAF) georganiseerd in de Rooie Rat. Daarna verwaterde het contact.

Het waren met name anarchisten en studenten die zich al jaren eerder hadden opgeworpen als het geweten van Utrecht. Tot het bittere einde werden enkele panden bezet die nog gesloopt moesten worden in het stationsgebied, en in een pand aan de Catharijnesingel kwam het 'Kabouteraadshuis', het alternatieve stadhuis van de beweging die rondom ex-provo Roel van Duijn was ontstaan en die zich verzette tegen de moderne consumptiemaatschappij. Het lukte Van Hoesel niet om gefrustreerde en geradicaliseerde actievoerders te rekruteren voor de Rode Jeugd, en uiteindelijk bleek niemand de bouw van het megalomane winkelcentrum te kunnen dwarsbomen: op 24 september 1973 opende prinses Beatrix Hoog Catharijne.⁶

Bommelingen en explosies

In de periode dat Van Hoesel van Eindhoven naar Utrecht was verhuisd, was de gespannen situatie in West-Duitsland letterlijk tot uitbarsting gekomen. Op 11 mei 1972 had de Rote Armee Fraktion het startsein gegeven voor een serie bom-aanslagen met een bloedige aanslag op een Amerikaanse legerbasis bij Frankfurt am Main. Twee weken later had de beweging vier men-

Poster voor de op instigatie van Van Hoesel georganiseerde RAF-avond, 27 oktober 1972.

□ COLLECTIE INTERNATIONAAL INSTITUUT VOOR SOCIALE GESCHIEDENIS, AMSTERDAM

sen gedood en tientallen verwond met verschillende aanslagen. Ook in Nederland groeiden bomaanslagen in 1972 uit tot een wijdverbreid fenomeen. Op donderdagavond 24 februari 1972 hadden twee leden van de Rode Jeugd een bom neergelegd aan de voet van het Evoluon te Eindhoven. Na de ontploffing en het bijbehorende glasgerinkel bleek het tentoonstellingsgebouw slechts licht beschadigd. De Eindhovense recherche omschreef de aanslag dan ook als een 'amateuristische mini-aanslag op een Philipsgebouw dat door jeugdige linkse elementen vaak wordt beschouwd als een symbool van het kapitaal'.⁷

De leden van het Openbaar Ministerie te 's-Hertogenbosch spraken liever niet over een amateuristische daad: bomaanslagen waren bittere ernst. Voor politie, justitie én de Binnenlandse Veiligheidsdiensten (BVD) was het duidelijk dat Van Hoesel en zijn kornuiten achter de aanslag schuilgingen. Een rechercheteam van de politie Eindhoven was 'doorlopend bezig met het zoeken naar de daders', maar ook de BVD en de Haagse politie volgden de Rode Jeugd met stijgende interesse. Zo vroeg Tweede Kamerlid Aart Geurtsen eind februari 1972 aan minister Dries van Agt of er voldoende gronden aanwezig waren om de

'extreem-linkse organisatie Rode Jeugd' te verbieden. Het verzoek was tevergeefs.

In 1972 vonden er talloze bomaanslagen plaats in Nederland. Maar het absolute hoogtepunt van de bommenmanie lag in oktober 1972 toen het land werd getroffen door enkele, elkaar snel opeenvolgende aanslagen verspreid over verschillende provincies. De bommenreeks begon in de nacht van 3 op 4 oktober met een explosie aan het Jaarbeursplein te Utrecht. Een tijdbom had de gevel van het restaurantgedeelte van het door bouwbedrijf Bredero recent opgeleverde Holiday-Inn hotel weggeblazen.⁸

Bijna een week later, op vrijdagmiddag 13 oktober, werd het hotel in allerijl ontruimd toen via de telefoon een bomexplosie werd aangekondigd. Op de tweede verdieping werd een doos aangetroffen, maar deze bleek volgepropt met oude kranten. Een 18-jarige inwonster van Utrecht hield zich buiten het hotel dusdanig verdacht op dat ze door medewerkers werd herkend. Nadat de politie haar had gearresteerd, bekende ze bij het verhoor meerdere valse bommeldingen te hebben gepleegd in Utrecht 'om in de belangstelling te komen'. Het is goed mogelijk dat de jonge vrouw ook verantwoordelijk was voor de valse bommelding op 6 oktober, toen duizend studenten op het universiteitsterrein De Uithof een gebouw moesten verlaten na een telefonische bommelding.

De autoriteiten namen na de explosie van 4 oktober geen enkel risico: het aantal valse bommeldingen was weliswaar aanzienlijk hoger dan het aantal werkelijke bomexplosies, maar men moest elke bedreiging serieus nemen. Dat waakzaamheid geboden was bleek op 16 oktober toen in Rotterdam ruim 600 mensen de kantoorgebouwen aan de Boompjes moesten verlaten, de Willembrug werd afgesloten en het scheepsverkeer op de Nieuwe Maas werd stilgelegd. De bom die 'Rotterdam uren in angst hield', lag voor de ingang van de Bank of America. Na viereneenhalf uur werd de bom, volledig afgedekt met strobalen en

Bomexplosie vernielt wand van Holiday-Inn

(Van een onzer verslaggevers)

UTRECHT — Een zware bomontploffing heeft vannacht om vier uur een gedeelte van een gevel van hotel Holiday-Inn aan het Jaarbeursplein verwoest. De krachtige explosie werd waarschijnlijk veroorzaakt door een tijdbom, die werd geplaatst op een raamkozijn. Persoonlijke ongelukken hebben zich niet voorgedaan. Wie de daders zijn van deze aanslag is niet bekend.

Gifgas bedreigt Hamburg

HAMBURG (DPA, UPI, AP, Rtr) — Politie en brandweer van Hamburg zijn gisteravond twee uur op volle kracht in de weer geweest om een deel van de 1.800.000 inwoners van de stad te waarschuwen voor een giftig gas. Het gas was ontsnapt uit een lekke schoorsteen van een kopersmelterij in het havengebied.

Een groot aantal mensen werd door zwavelgassen onwel. Ziekenhuizen behandelden een aantal mensen die last hadden van misselijkheid of een pijnlijke keel. Niemand ondervond ernstige gevolgen van het gifgas. Het giftige gas ontsnapte tijdens het spitsuur. Radio en televisie zonden waarschuwingen uit, de politie sloot delen van de stad voor verkeer af en de brandweer evacueerde mensen uit de onmiddellijke nabijheid van de kopersmelterij.

Mensen die in de buurt woonden werden aangeraden naar de hoogste verdiepingen van hoge gebouwen te gaan, omdat het gas zwaarder was dan de lucht. Trams kregen opdracht niet te stoppen in de door gas besmette wijken. Brandweerlieden met gasmaskers op pikten de mensen op die bij tramhaltes in de bedreigde wijk stonden te wachten.

Rond acht uur was het voornaamste gevaar geweken. De gevaarlijke gasontsnapping is waarschijnlijk veroorzaakt door het opstarten van een nieuwe hoogoven. Er is een technische commissie ingesteld om de zaak te onderzoeken.

Weer grote
hoeveelheid
cyaankali

De politie vermoedt dat de aanslag niet gericht is tegen een van de gasten. De bom is namelijk geplaatst aan een kant van het complex, die het verst verwijderd is van de gastenvertrekken.

De schade aan het hotel is beperkt gebleven tot ongeveer twaalfduizend gulden, voornamelijk omdat de bom verkeerd was geplaatst. Alleen de voorgevel in een hoek bij de parkeergarage werd vernield.

Het Holiday-Inn-complex is eigendom van de Hotelmaatschappij Utrecht n.v. (Heineken, Amro, Jaarbeurs en Hoog Catharijne) en wordt geëxploiteerd door Holiday-Inn n.v. De directie wordt gevoerd door de Jaarbeurs.

VOLLEDIG BEZET

De gasten van het hotel, dat de afgelopen nacht volledig bezet was, trokken zich weinig van het gebeuren aan. In de hal spraken zij vanmorgen, tijdens het staande nuttigen van enkele sandwiches en koffie, meer over hun dagelijkse beslommeringen dan over de bom-aanslag.

Een van hen verklaarde eerder gedacht te hebben aan het hard dichtgooien van een deur, dan aan een ontploffing.

De man had vanmorgen in de hal op een bord met Engelstalig opschrift pas over de bomaanslag gelezen. Op het bord stond verder, dat het restaurant en de koffieshop gesloten waren. Het ontbijt moest in de hal worden genuttigd.

ONWEER

De ontploffing moet toch met een harde klap gepaard zijn gegaan. In het Ondiep hadden verschillende bewoners de klap gehoord. Aanvankelijk dachten zij aan onweer, later beseften zij, dat het toch iets anders geweest moest zijn.

De politie heeft de mijnopruimingsdienst ingeschakeld om te trachten de samenstelling van de bom na te gaan.

POLITIEMANNEN zochten vanmorgen in de ravage, die een bomexplosie in de loop van de nacht aan de voorgevel van Holiday-Inn veroorzaakte.

 MODE VOOR ELKE VROUW
Bastiaanse
OUDE GRACHT 159 UTRECHT TEL. 310366

 NATIONAAL OCCASION CENTRUM
RENAULT UTRECHT
Maliebaan 71-73 tel. 33.34.35
KEUZE UIT CA. 70 OCCASIONS
Geopend ma. t/m vrij.
van 9.00 - 18.00 uur
zat. van 10.00 - 17.00 uur.
Donderdagavond koopavond

Nader: 'Reg
Nixon corr
Amerika's k

Tegenterreur
van joden
in Parijs

PARIS (AFP) — Een Palestijnse bibliotheek in Parijs is vannacht door een explosie grotendeels verwoest. Er zijn geen slachtoffers.

Kort na de explosie ontving de Parijse pers een communicatie, dat was ondertekend door de „Beweging voor actie en verdediging“.

zand, door de commandant van de Binnenlandse Hulpverleningsdienst tot ontploffing gebracht onder het toezien oog van verschillende cameraploegen. Volgens de politie waren 'er ongetwijfeld veel slachtoffers gevallen' als de bom bij de bank was afgegaan.

Een koffer vol bombenodigdheden

Er heerste, mede door de gruwelijke gebeurtenissen op de Olympische Spelen in München, al snel een paniekstemming in Nederland door de bijna dagelijkse bommeldingen. *De Telegraaf* vond dat 'een nationale aanpak' de enige oplossing was voor de terreurgolf die 'anders dan een minder recent bommentijdperk, geen duidelijke signatuur draagt'. Ook het Openbaar Ministerie begreep dat er snel en daadkrachtig actie moest worden ondernomen. Er kwam dan ook een landelijke stuurgroep die werd bijgestaan door vertegenwoordigers van justitie, politie en de BVD. Deze intensivering van de samenwerking van de drie kwam voort uit de onmogelijkheid om een einde te maken aan de bommenmanie. Het Gerechtelijk Laboratorium in Rijswijk had intussen onderzoek gedaan naar het verzamelde bommenmateriaal en concludeerde dat de verschillende bommen sterke gelijkenissen vertoonden. Het explosieve mengsel zat in een buis van 50 centimeter lang en 10 centimeter doorsnee. Het vervaardigen van zogenaamde pijpbommen was een vrij eenvoudige opgave met het *Anarchist Cookbook* in de hand.

De RAF maakte aanvankelijk ook gebruik van deze pijpbommen. Opvallend detail is dat de Nederlandse pijpbommen bijna identiek waren aan de bommen die de RAF had gebruikt in Frankfurt. Dat was de stad die Van Hoesel volgens een BVD-verslag omstreeks september 1972 had aangedaan om mensen van de RAF en aanverwante bewegingen te ontmoeten.

Niet alle pijpbommen bleken fatsoenlijk te exploderen, en er was ook een hele serie valse bommeldingen die in 1972 voor maatschappelijke en politieke onrust zorgden. Sommige steden in het land hadden te maken

met meerdere valse bommeldingen per uur, Eindhoven alleen al was in 1972 goed voor meer dan zeventig valse meldingen.

Minister Van Agt sprak in de bommenmaand geruststellende woorden ('De regering is met grote zorg vervuld door de aanslagen'), maar het voorkomen van aanslagen was volgens de bewindsman een onmogelijke taak, omdat 'dergelijke acties vaak vanuit het buitenland beraamd worden'. Justitie kon alleen repressief te werk gaan, en bovendien was het 'ondoenlijk in een open maatschappij als de onze een sluitende afweer tot stand te brengen'.⁹ Een dag nadat de uitspraken in de krant hadden gestaan, stelde de landelijke stuurgroep vast dat de bomaanslagen juist moesten worden toegeschreven aan 'een groep Nederlandse personen van eenzelfde politieke richting'.

Meer concreet liet het hoofd van de BVD, Andries Kuipers, weten dat de Rode Jeugd zo veel aandacht en mankracht van zijn dienst vereiste dat andere taken in het gedrang dreigden te geraten. Het volg- en observatiewerk, het af luisteren van telefoons en het ronselen van infiltranten hielden de BVD dus druk

bezig. Deze inspanningen zouden in de nabije toekomst grote gevolgen hebben voor de Rode Jeugd, en in het bijzonder voor Van Hoesel. In december 1972 werd zijn verblijf in de Domstad voortijdig beëindigd toen hij op bezoek in Eindhoven werd gearresteerd met een koffer vol bombenodigdheden - die overeenkomsten vertoonden met de staaftbommen van oktober dat jaar.

Na een spectaculaire rechtszaak, waarin raadsman Pieter Herman Bakker Schut aantoonde dat er sprake was van verraad, werd Van Hoesel tot twee jaar cel veroordeeld. Zijn revolutionaire carrière was daarmee alles behalve ten einde. In 1976 volgden leden van de Rode Jeugd, dan actief onder de noemer Rode Hulp, een guerrillatraining in Zuid-Jemen. Maar de samenwerking daar met leden van de RAF en Palestijnse terroristen van het *Popular Front for the Liberation of Palestine* (PFLP) hadden een compleet andere uitwerking op Van Hoesel dan hij vooraf had kunnen bedenken. Ontnuchterd legde hij zich neer bij de niet te winnen strijd, verhuisde naar Groningen en stichtte een gezin. Van Hoesel stierf in 2000 aan een hersenbloeding.¹⁰

Noten

- 1 'Bredero's brood is Utrechts dood', in: *Troof*, 20 juni 1970.
- 2 'Muurkrant in Utrecht', in: *De Groene Amsterdammer*, 17 oktober 1970
- 3 'Niet allen de stationswijk gaat naar de donder', in: *Troof*, 14 mei 1971.
- 4 'Poging tot instructie. Bestemd voor vrijwilligers van de Rooie Rat', z.p., z.j., Archief Luciën van Hoesel, Internationaal Instituut voor Sociaal Geschiedenis [Amsterdam].
- 5 Interview met Boudewijn Chorus op 30 november 2009
- 6 www.hetutrechtsarchief.nl/werkstukken/onderwerpen/hoog-catharijne
- 7 'Ravage na aanslag op Evoluon', in: *Eindhovens Dagblad*, 25 februari 1972
- 8 'Bom vernielt wand Utrechts restaurant', in: *NRC Handelsblad*, 4 oktober 1972
- 9 'Terreur vergt fors optreden', in: *de Volkskrant*, 20 oktober 1972
- 10 Opkomst en ondergang van de Rode Jeugd met als rode draad de levensgeschiedenis van Luciën van Hoesel zijn beschreven in Maarten van Riel, *Zaterdagmiddagrevolutie. Portret van de Rode Jeugd*. Amsterdam, Boom, 2010.

Het universum van een duizendpoot

Museum & Kunstzaal Dirkje Kuik

Ooit zei ze in een interview dat ze zich wel een oude dag voor kon stellen in een flatje met moderne Zweedse meubeltjes. Gelukkig is schrijfster en beeldend kunstenaar Dirkje Kuik (1929-2008) blijven wonen en werken in het 17e-eeuwse pandje aan de Oude Kamp. Nu is het een museum dat in zijn soort uniek is voor ons land. Eerste aflevering in een serie over kleine Utrechtse musea en opmerkelijke verzamelingen.

Wat vele bezoekers het liefst zouden willen - een uurtje doorbrengen in de stoel van Dirkje Kuik, alles in haar woonkamer bekijken, af en toe opstaan om een boek uit de kasten te trekken of een beeldje vast te houden -, dat kan niet. Louter om praktische redenen. Maar dichterbij de ziel van een kunstenaar komen dan in dit Utrechtse museum is bijna niet mogelijk. Want sinds haar dood in maart 2008 is er in het woonvertrek, de keuken en het atelier op de begane grond vrijwel niets veranderd. Conservator Jos te Water Mulder moest wat stapels boeken weghalen om bezoekers loopruimte te gunnen; Kuik had zelf voldoende aan een smal paadje van de deur naar de leesstoel. Verder ademt alles in de huiskamer nog de geest van haar die er zoveel uren met vrienden of in haar eentje doorbracht. Op krap 25 vierkante meter bracht Kuik, sinds ze in 1975 haar intrek nam in het voormalige ouderlijke huis, een bonte, intieme verzameling bijeen van boeken, etsen, schilderijen, beeldjes en talloze andere voorwerpen. Eigen werk hangt er zij aan zij met dat van Utrechtse kunstenaars met wie ze bevriend was of zich verwant voelde, zoals leden van het Grafisch Gezelschap De Luis, in 1961 door haar opgericht samen met Joop Moesman en Henc van Maarseveen.

Ieder van die objecten vertelt een verhaal. Zo zijn er de mensenschedels. Een ervan werd fraai beschilderd door Herman Broods huisgenoot en vriend Harry Vink (1941 - 1997), die met het honorarium een nieuwe portie harddrugs kon financieren. Op een andere begon Kuik zelf een beschildering die onvoltooid bleef. De verzameling poppen in de stoel tegenover haar vaste zetel dateert uit de jaren tachtig. 'Die kocht en kreeg ze na haar geslachtsverandering, alsof ze haar kindertijd in wilde halen', aldus Te Water Mulder. Kuik zelf sprak van een 'tweede puberteit, maar dan een positieve'. Prominente plaatsen zijn er voor twee portretten van Kuik: als lezend egeltje, liefdevol uit hout gesneden door haar vader en als elegante vrouw, in 1979 geschilderd door Erika Visser. Dezelfde schilderde Kuik in 1955 toen zij nog als William D. Kuik door het leven ging. Dat schilderij verbande Dirkje later naar de kelder. Te Water Mulder gaf het een nieuwe plaats in het halletje tussen keuken en woonvertrek.

'Verrast en overrompeld'

Jos te Water Mulder leerde Dirkje Kuik kennen in 2004, toen hij een expositie aan haar wilde wijden in zijn galerie aan de Mariaplaats. 'Haar etsen zijn technisch gezien perfect en ze durfde verder te gaan dan andere etsers die "schoon afslaan", zoals dat heet. Dirkje bewerkte haar etsen met van alles wat anderen onmogelijk vonden: schuurpapier, tekeningen, kleuren.' Dezelfde eigennig-

Museum Dirkje Kuik

adres: Oude Kamp 1, Utrecht
telefoon: (030) 232 80 65
e-mail: info@dirkje kuik.com
website: www.dirkje kuik.com

Openingstijden: dinsdag t/m vrijdag van 11.00 tot 17.00 uur, zaterdag en zondag van 12.00 tot 17.00 uur.

Toegang: gratis. Groepen minimaal één dag tevoren aanmelden.

In de huiskamer vinden regelmatig poëzie- en muziekprogramma's plaats, waarvoor reservering gewenst is.

Dirkje Kuik in 2005 in haar woonkamer.

□ FOTO MUSEUM DIRKJE KUIK

heid kenmerkt Kuiks literaire werk dat met verschillende literaire prijzen en nominaties al in de jaren zeventig brede erkenning kreeg. 'Ik schrijf soms met woorden, soms met tekeningen', gaf ze als verklaring voor haar dubbeltalent. En in haar teksten wisselen genres elkaar even soepel af als feit en fictie, autobiografie en historie. Thema's als verval en vergankelijkheid zijn constanten. Te Water Mulder: 'zelfs toen Kanaleneiland net klaar was, liet ze de nieuwe flats uitgroeien tot een ruïne.'

Zijn ontmoeting met Kuik werd het begin van een vriendschap en zorgde voor een nieuwe periode van productiviteit van de teruggetrokken levende kunstenaar. Mondkanker en een hartoperatie hadden Kuik zwaar op

de proef gesteld. Door een mislukte kaakreconstructie was haar mond ingevallen en haar stem klonk, zo zei ze zelf, als 'een oude schuurdeur'. Op dinsdag 18 maart 2008 vond Te Water Mulder 'mevrouw Kuik' dood in bed. Ze moet die nacht om een uur of een in haar slaap overleden zijn.

Toen bekend werd dat Kuiks familie de boedel en het huis wilde verkopen, besloten Te Water Mulder en zijn vrouw alles op alles te zetten om dat te voorkomen. Ze verkochten hun pand aan de Mariaplaats en kochten Oude Kamp 1, inclusief het interieur met als doel er een Museum & Kunstzaal Dirkje Kuik van te maken. Ze richtten een stichting op bestuurd en ondersteund door Utrechtse en literaire prominenten en in december 2008 betraden de eerste bezoekers het nieuwe museum. Sindsdien volgden er zo'n 10.000. Te Water Mulder: 'Er komen ook mensen die alleen de wegwijzers vanuit de

Agenda en berichten

Vereniging

Van der Mondelezing

Recentelijk dook in een familiearchief een onbekend middeleeuws liturgisch manuscript op waarin een aantal processies centraal staat. Het handschrift op perkament van 110 folio's is een Utrechts *processionale*. Het zeldzame document en de processies in de stad vormen het onderwerp van de 26e Nicolaas van der Monde-lezing die gehouden wordt door drs. Casper Staal.

De lezing vindt op dinsdag 8 februari plaats in de Pieterskerk en begint om 20.00 uur. Toegang is gratis en de (verwarmde) kerk is open vanaf 19.30 uur. Tijdens de pauze en na afloop zijn consumpties verkrijgbaar.

Historisch Café

Op *vrijdag 11 februari* vertelt Peter Sprangers, secretaris van de Historische Kring Tolsteeg Hoograven, over zijn onderzoek naar de bekende kruidenierswinkels van De Gruyter dat resulteerde in het onlangs verschenen boek *De Kunst van De Gruyter - Handel en keramiek in Utrecht en elders* (zie ook de rubriek Signalement).

Op *vrijdag 11 maart* belicht Sjoerd van Geuns, medeoprichter van het Utrechts Klokkenluiders Gilde, in het Historisch Café leven en werk van de klokkengieter Geryt van Wou, die in 1505 naar Utrecht kwam om dertien nieuwe klokken voor de Domtoren te gieten. Daarvan hangen er nog zeven in het huidige klokgeul.

Op *vrijdag 8 april* zal Renger de Bruin, bijzonder hoogleraar Utrecht Studies aan de Universiteit Utrecht en conservator stads-geschiedenis bij het Centraal Museum, spreken over Abraham Bloemaert (1566-1651) en de Utrechtse schilders. Aanleiding is een expositie die eind 2011 gehouden wordt in het Centraal Museum.

Het Historisch Café vindt plaats in het Zaadhuis van het Universiteitsmuseum, ingang via de Eligenstraat 37c (vanaf de Lange Nieuwstraat de zevende deur aan de rechterkant). Aanvang 17.00 uur, toegang gratis.

Rondleiding Sterrenburg

Op *woensdag 27 april* 10.00 uur zal Jacob Six, bewoner/eigenaar van het bastion Sterrenburg, aldaar een rondleiding geven. Sterrenburg is gelegen nabij het Ledig Erf aan het eind van de Oude Gracht.

Maximum aantal deelnemers: 25. Reservering op woensdag 20 april van 10.00 tot 12.00 uur bij Anne Marie Molensky: (030) 258 11 20.

Voorjaarsledenvergadering

Deze vindt dit jaar vroeger plaats dan andere jaren, en wel op *donderdag 12 mei* om 19.30 uur in de Rabobank aan de Maliebaan. Agenda en bijlagen worden meegestuurd met het april-nummer van dit tijdschrift.

Nieuwsbrief en vernieuwde website

Begin januari is de eerste digitale nieuwsbrief van Oud-Utrecht verstuurd. De nieuwsbrief biedt een overzicht van verenigings-nieuws en -activiteiten, een selectie van historische actualiteiten van andere organisaties in stad en provincie en een agenda. De nieuwsbrief verschijnt in de oneven maanden, afwisselend met het tijdschrift dat in de even maanden uitkomt.

Het pand Oude Kamp 1.

□ FOTO: AD / UTRECHTS NIEUWSBLAD

binnenstad hebben gevolgd en geen idee hebben wie Dirkje was en om wat voor museum het gaat. Ze zijn bijna altijd blij verrast en overrompeld door wat ze te zien krijgen.' Voor de conservator zijn deze toevallige bezoekers net zo welkom als de kenners, de kunstliefhebbers, de collega's, de transseksuelen ('voor velen van hen was Dirkje een voorloper') en de vele groepen die het adres Oude Kamp 1 aandoen. Allemaal krijgen ze eerst een korte video met interviewfragmenten te zien en vervolgens leidt Te Water Mulder de bezoekers rond door de verschillende vertrekken. Voor grote groepen roept hij de assistentie van anderen in. Kuiks slaapkamer blijft ongezien.

Benefietveiling en muzikale wandeling

Het museum wordt tot nu toe helemaal gefinancierd uit particuliere middelen. Te Water Mulder: 'We gaan nu wel fondsen en bedrijven benaderen voor subsidies en sponsoring. En we organiseren een benefietveiling om in ieder geval enkele van onze plannen te kunnen realiseren, zoals een audiotour (Arthur Japin heeft al toegezegd de tekst in te zullen spreken), een muzikale wandeling op een tekst van Kuik met muziek van Lilian Hak en de uitgave van een manuscript van Gerrit Komrij met een uitvoerig nawoord van Dirkje.' Ook wordt de - nu al erg informatieve en aantrekkelijke - website verder uitgebreid.

Wie de nieuwsbrief nog niet ontvangt kan zijn e-mailadres doorgeven aan de ledenadministratie met de boodschap 'ik wil de nieuwsbrief voortaan ontvangen: ledenadministratie@oud-utrecht.nl. Voorjaar 2011 gaat de vernieuwde website van Oud-Utrecht de lucht in. Die zal wekelijks worden geactualiseerd en ook (foto)verslagen gaan bevatten van evenementen, excursies en andere activiteiten.

Foto's verenigingsactiviteiten 2010

Op de website van Oud-Utrecht is een fotoverslag te vinden van het Groot Evenement 2010 (12 juni buitenplaatsen langs de Vecht), zie: www.oud-utrecht.nl

Foto's van de voorjaarsledenvergadering (17 juni) en van de presentatie van het Jaarboek (28 november in Oudewater) zijn te vinden op www.pbase.com/joerivermeulen/oud_utrecht.

Groot Evenement 2010 (foto Hans Collard)

Andere organisaties

Utrechts Archiefnet vernieuwd

Sinds vorige maand zijn de archieven van de provincie Utrecht online beter toegankelijk geworden. Op www.utrechtsarchiefnet.nl zijn ruim 3.000 archieven met 2.2 miljoen beschrijvingen bereikbaar geworden. Er kan gezocht worden via inventarissen, indexen en andere zoekingen. De site is een initiatief van de Kring van Utrechtse archivariissen.

Herstel historische straatelementen

Het Gilde Utrecht, vooral bekend vanwege de historische rondleidingen, organiseert ook regelmatig lezingen over onderwerpen betreffende de geschiedenis van de Domstad. Op *dinsdag 15 maart* spreekt Fred Nuwenhuis bijvoorbeeld over 'Markeringen in de stad'. Hij licht toe hoe de Werkgroep Directe Voorzieningen van de gemeente Utrecht zich inzet om historische en karakteristieke elementen in het Utrechtse straatbeeld te behouden en te herstellen.

De gratis toegankelijke lezingen vinden plaats in Café van Wegen, Lange Koestraat 15 Utrecht en beginnen om 20.00 uur. Op de site van het Gilde (www.gildeutrecht.nl) is een folder met alle lezingen te downloaden.

Lezingen en stadswandeling Paulusabdij

In het kader van de expositie *...tot in de eeuwigheid. Schatten uit de Utrechtse Paulusabdij, tot en met 29 april* te zien in Het Utrechts Archief, worden daar twee lezingen gehouden.

Op *vrijdag 25 februari* vertelt bouwhistoricus Hein Hundertmark over zijn onderzoek, dat hij onder andere toelicht aan de hand van een bijzondere ontdekking: achter de muren van de voormalige rechtbank bleek een 13e-eeuwse spitsboog schuil te gaan (nu te bezichtigen in het archief).

Een maand later, op *vrijdag 25 maart*, houdt Bart Jaski, conservator oude handschriften van de Universiteit Utrecht een lezing over de oudste en mooiste handschriften uit het archief van de Paulusabdij. Beide lezingen duren van 15.30 tot 16.30 uur. Toegang is gratis.

Het archief organiseert ook drie maal, op de *zaterdagen 26 februari, 26 maart en 23 april*, steeds van 10.00 tot 12.00 uur een stadswandeling tijdens welke de deelnemers ervaren hoe het kerkenkruis dat zich rond de Dom heeft gevormd er ooit heeft uit gezien en hoe de mensen deze plek beleefd hebben. De wandeling wordt gecombineerd met een rondleiding door de tentoonstelling over de Paulusabdij. Start aan de Hamburgerstraat 28, deelname kost € 12,50. Opgeven kan via een formulier op de website: www.hetutrechtsarchief.nl/activiteiten/evenementen.

Colofon

Tweemaandelijks tijdschrift - 84e jaargang nr. 1 / februari 2011 / ISSN 1380-7137

Deadline agenda nummer 2: 1 maart 2011

Een uitgave van de Vereniging Oud-Utrecht, vereniging tot beoefening en verspreiding van de kennis der geschiedenis alsmede het waken over het behoud van het cultureel erfgoed van stad en provincie Utrecht.

Losse nummers prijs: €2,50. Verkrijgbaar bij Het Utrechts Archief, Hamburgerstraat 28, Broese Stadhuisbrug 5, Bruna Nachtegaalstraat 83, Bruna Zevenwouden 220 en RonDom, Domplein 9.

Redactie Maurice van Lieshout(eindredactie), Leen Dorsman, Elisabeth de Ligt, Marion van Oudheusden, Joyce Pennings, Pierre Rhoen, Bettina van Santen, Kaj van Vliet.

Redactieadres Postbus 131, 3500 AC Utrecht / redactie.tijdschrift@oud-utrecht.nl

Bijdragen Sturen aan de redactie. Aanlevering via e-mail. Maximale omvang is 2.500 woorden incl. noten en literatuuropgave. Auteurs wordt gevraagd zich te houden aan de redactionele richtlijnen, verkrijgbaar via de redactie of in te zien op de website. Illustratiesuggesties zijn zeer welkom.

Ontwerp Jeroen Tirion [BNO], Utrecht **Druk** Roto Smeets Grafiservices

Vereniging Oud-Utrecht - Voorzitter H.A.H.A. (Heins) Willemsen **Secretariaat** Postbus 91, 3500 AB Utrecht / tel: 0647 980 928 / secretariaat@oud-utrecht.nl **Penningmeester** Postbus 91, 3500 AB Utrecht **Ledenadministratie** ING-bank 575 520, Zoetermeer. U kunt zich opgeven door te schrijven naar Oud-Utrecht, Leiwater 67, 2715 BB Zoetermeer. *Opzegging* van het lidmaatschap dient schriftelijk te geschieden bij de ledenadministratie vóór 1 december. **Contributie** €30,- per jaar (huisgenootlidmaatschap €12,50 / jongeren tot 26 en U-pashouders €17,50 / bedrijven €50,-).

Leden van wie het e-mailadres nog niet bekend is, wordt verzocht dit door te geven aan ledenadministratie@oud-utrecht.nl.

Kantooradres
Hooghiemstraplein 132
3514 AZ Utrecht

Correspondentie uitsluitend
Postbus 12062
3501 AB Utrecht

Mr J.C.V. Geenen

t 06 - 482 17 115
f 030 - 233 45 95
jcvgeenen@geenenbedrijfsjuristen.nl
www.geenenbedrijfsjuristen.nl

Onder meer:

- Het vervaardigen van contracten op diverse rechtsgebieden waaronder het vennootschaps- en ondernemingsrecht, het arbeidsrecht én huurrecht
- Het verlenen van advies én bijstand op deze rechtsgebieden
- Behandeling én overname van incasso's

GRESNIGT & VAN KIPPERSLUIJS *Advocaten*

Gresnigt & Van Kippersluis Advocaten is een advocatenkantoor met vestigingen in Utrecht, IJsselstein, Woerden en Deventer.

De juridische dienstverlening kenmerkt zich door een gedegen aanpak en een persoonlijke benadering. Op deze wijze is Gresnigt & Van Kippersluis Advocaten al meer dan vijftig jaar met recht een goede partner.

Voor meer informatie: mr J.J. Degenaar, Biltstraat 97, Utrecht (030 - 231 66 31) of www.gvk-advocaten.nl

Dom_{toren} Utrecht

Dé historische locatie in Utrecht voor uw vergadering, huwelijksvoltrekking, receptie of feest. Met of zonder privé rondleiding. Overdag en s'avonds!

Voor meer informatie

RonDom
Domplein 9-10 (naast de Domtoren), 3512 JC
Utrecht, T (030) 233 30 36, F (030) 230 01 08,
email: rondom@ubt.nl, www.domtoren.nl

Het is tijd voor inspiratie.

De Rabobank heeft iets met kunst en cultuur. Eerlijk gezegd: we zijn er gek op. En onze smaak is al even breed als die van u. Popmuziek of klassiek, Cobra of impressionisme, vaandelzwaaien of klootschieten, het is ons allemaal even lief. Daarom krijgen heel veel verschillende evenementen onze steun. En u krijgt met de Europas van de Rabobank 50% korting bij meer dan 450 musea. Want we willen graag dat iederéén kan genieten van kunst en cultuur.

Het is tijd voor de Rabobank.

Rabobank